

Planbureau-werk in uitvoering

Natuurkosten

Verslag van werkzaamheden juli - december 2003

H. Leneman

A. Gaaff

J.A. Boone

Werkdocument 2003/23

Landbouw-Economisch Instituut

Den Haag, 2003

Natuurkosten

Verslag van werkzaamheden juli - december 2003

H. Leneman

A. Gaaff

J.A. Boone

Werkdocument 2003/23

Landbouw-Economisch Instituut

Den Haag, 2003

De reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' bevat tussenresultaten van het onderzoek van de uitvoerende instellingen* voor het Natuurplanbureau. De reeks is een intern communicatiemedium en wordt niet buiten de context van het Natuurplanbureau verspreid. De inhoud heeft een voorlopig karakter en is vooral bedoeld ter informatie van collega-onderzoekers die aan planbureauproducten werken. Citeren uit deze reeks is dan ook niet mogelijk. Zodra eindresultaten zijn bereikt, worden deze ook buiten deze reeks gepubliceerd. De reeks omvat zowel inhoudelijke documenten als beheersdocumenten.

* Uitvoerende instellingen: Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Rijksinstituut voor integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA) en Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR)

Werkdocument 2003/23 is gekwalificeerd als status C. Dit document is geaccepteerd door Leon Braat, opdrachtgever namens het Milieu- en Natuurplanbureau.

Betekenis Kwaliteitsstatus

Status A: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een adviseur uit een zogenoemde referentenpool. Deze pool bestaat uit onafhankelijke adviseurs die werkzaam zijn binnen het consortium RIKZ, RIVM, RIZA en WUR

Status B: inhoudelijke kwaliteit is beoordeeld door een collega die niet heeft meegewerkt in het desbetreffende projectteam

Status C: inhoudelijke kwaliteitsbeoordeling heeft (nog) niet plaatsgevonden

©2003 Landbouw-Economisch Instituut
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag
Tel.: (070) 335 83 30; fax: (070) 361 56 24; e-mail: informatie.lei@wur.nl

Project 394-230013.01 (LEInr 20145)

[NPB Werkdocument 2003/23 – februari 2004]

Werkdocumenten in de Reeks 'Planbureau - werk in uitvoering' worden uitgegeven door het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen. Informatie: (0317) 47 78 45; e-mail: info@npb-wageningen.nl

Website: www.natuurplanbureau.nl

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Inleiding	9
2 Doelen en Eisen	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Doelen van de methodiek	10
2.3 Eisen aan de te ontwikkelen methodiek	13
3 Economische uitgangspunten	15
3.1 Inleiding	15
3.2 De discussie	15
3.3 Reactie van het MNP	16
3.4 Afsluiting	17
4 Relatie met andere projecten van het MNP	18
4.1 Inleiding	18
4.2 Kosteneffectiviteit	18
5 Stand van zaken december 2003	23
6 Aanbevelingen	24
Literatuur	25
Bijlage 1 Samenstelling Platform Definitie Natuurkosten per 1-9-2003	26
Bijlage 2 Schriftelijk commentaar op de ronde in juli 2003	28
Bijlage 3 Verslagen vergaderingen 19 aug., 30 sept. en 28 nov. 2003	32

Woord vooraf

Dit werkdocument geeft een overzicht van de activiteiten die van juli tot en met december zijn uitgevoerd voor het Milieu- en Natuurplanbureau en die samenhangen met Natuurkosten. Het betreft hier deels inhoudelijke en deels organisatorische aspecten. Verder worden aanbevelingen gedaan voor vervolgactiviteiten in 2004.

1 Inleiding

Het doel van het Natuurkostenproject is het opleveren van een natuurkostenmethodiek aan het einde van 2003. In de eerste helft van 2003 is hiertoe het Platform Definitie Natuurkosten van start gegaan, onder verantwoordelijkheid van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP). Dit Platform heeft tot doel het ontwerpen van een methodiek natuurkosten te begeleiden en keuzes omtrent deze methodiek te maken. In de tweede helft van 2003 heeft de methodiek verder vorm gekregen.

Dit rapport geeft een verslag van de werkzaamheden van augustus tot december en is zo het vervolg op het verslag van maart t/m juli. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling het inhoudelijk werk van de projectgroep hier in te beschrijven. Dit rapport behandelt wel op hoofdlijnen de ontwikkelingen in de discussie binnen het Platform Definitie Natuurkosten, omdat daaruit conclusies voor het vervolg te trekken zijn. Daarom vormt dit rapport ook een soort eerste evaluatie.

De primaire doelgroep is het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP). Ten eerste om het MNP breder dan alleen de direct betrokkenen (zie o.a. bijlage 1) van informatie te voorzien over de stand van zaken en ingezette ontwikkelingen. Ten tweede vormt het een begin om de discussies binnen het MNP verder uit te bouwen. Dit verslag is daarom, in vergelijking met het vorige verslag (Leneman, 2003), wat meer op de inhoud gericht.

Specifiek worden besproken de discussies over de doelen van natuurkosten (hoofdstuk 2), de economische uitgangspunten (hoofdstuk 3), de relatie met andere initiatieven van het MNP (hoofdstuk 4). Tot slot volgt dan de stand van zaken in december 2003, gevolgd door aanbevelingen voor vervolgacties (hoofdstuk 5 resp. 6)

2 Doelen en Eisen

2.1 Inleiding

Aandacht voor doelen van de methodiek natuurkosten is er reeds vanaf het begin van het project, en uit discussies met het Platform bleek heroverweging en aanscherping in de loop van het jaar nodig, voor de communicatie met het Platform en voor het kunnen beoordelen van de te ontwikkelen methode.

Dit hoofdstuk geeft van de aanscherpingen en heroverwegingen een overzicht (2.2). Hiermee samenhangend bleek het ook nodig eisen en randvoorwaarden aan de methodiek natuurkosten te stellen (paragraaf 2.3). Hiervoor was in het voortraject geen aandacht geweest.

2.2 Doelen van de methodiek

Doel in mei 2003

Voorafgaand aan het project zijn de doelen als volgt geformuleerd (zie Leneman, 2003)

- Verkrijgen van inzicht in de *omvang* van de kosten van Natuur in ons land en van het Rijksnatuurbeleid, en de *ontwikkeling* van deze kosten *in de tijd* (monitoren, terugkijken)
- Verkrijgen van inzicht in de *verschillen in kosten tussen de verschillende onderdelen* van het Natuurbeleid van de Rijksoverheid, en de *ontwikkeling hiervan in de tijd*
- Het leveren van een bijdrage leveren aan vergroting van het inzicht in de kosteneffectiviteit van het Rijksnatuurbeleid.

Bovenstaande doelen nemen specifiek de kosten in ogenschouw, direct samenhangend met maatregelen, die door actoren worden genomen. Maatregelen zijn in dit verband niet alleen verbonden aan acties t.b.v. natuurbescherming en/of onderhoud. Ook bijvoorbeeld beleidsontwikkeling en -uitvoering en onderwijs/onderzoek vallen hieronder.

Vragen van het Natuurplanbureau betreffen ook de financieringskant van het Natuurbeleid (bijvoorbeeld de vragen voor Natuurbalans 2005) en van daaruit moeten ook als doelen worden geformuleerd:

- Inzicht in financiering van Natuur en van het Rijksnatuurbeleid, en van daarmee in de geldstromen samenhangend met Natuur en het Rijksnatuurbeleid.
- Inzicht in de *verdeling van de lasten* over de Europese Unie, de Rijksoverheid (en hierbinnen verschillende ministeries), Provincies, Gemeenten, het Bedrijfsleven en particulieren (consumenten) en de *ontwikkeling hiervan in de tijd*

Een nevendoeel betreft het verkrijgen van inzicht in de *toekomstige kosten* van het huidige vastgestelde natuurbeleid (en mogelijke alternatieven van het huidige beleid).

In de doelstelling staan zowel de kosten voor natuur als voor het natuurbeleid van het Rijk. Dit zal voor een deel overlappen. We maken dit onderscheid omdat:

- Het beleid aan veranderingen onderhevig kan zijn. Het Natuurbeleidsplan (1990) hanteert een ander natuurbegrip, meer vanuit biodiversiteit, dan Natuur voor Mensen, Mensen voor natuur (2000), dat de mens meer naar voren laat komen, en bovendien het beleid voor o.a. Bos en Landschap "inlijft". Door naast natuurbeleid ook natuur expliciet op te nemen in de doelstelling zal de methodiek robuuster zijn.
- Ook andere actoren (particulieren, waterschappen, provincies) aan natuur "doen", in meer of mindere mate gerelateerd aan het Rijksbeleid.

Doel in augustus 2003

Op basis van de schriftelijk ronde in juli (waarin de economische uitgangspunten centraal stonden, zie bijlage 2) is de conclusie getrokken dat de bovenstaande doelen onduidelijk geformuleerd zijn en dat ze meerdere aspecten proberen te verenigen, die mogelijk lastig samengaan. Het gaat hier om kosten enerzijds en financiering en lasten anderzijds, en ook om het monitoringsdoel en het kosteneffectiviteitsdoel. Verder bleek uit het commentaar dat bedrijfseconomen en algemeen economen het kostenbegrip verschillend invulling geven. Dit aspect wordt in hoofdstuk 3 nader uitgewerkt.

Daarom is voor de vergadering van het Platform in augustus een aanscherping van het doel de methodiek Natuurkosten gegeven:

Het ontwerpen van een methodiek, waarmee een overzicht van de omvang van de kosten van natuur en van het Rijksnatuurbeleid, en de ontwikkeling van deze kosten in de tijd wordt gegeven.

Dit doel is verder toegelicht, waarbij ook samenhang met andere projecten (Kosteneffectiviteit en Geldstromen) is genoemd, als "bouwsteen voor".

Het gaat hier om de volgende toelichting:

Monitoren van kosten

De methodiek is gericht op het monitoren van de kosten, die worden gemaakt voor de instandhouding of het uitbreiden van natuur in Nederland. Primair staat het verschaffen van inzicht omtrent de consequenties van het gevoerde beleid. Daarmee wordt een goede aansluiting verkregen bij andere "graadmeters" van het Milieu- en Natuurplanbureau.

Bouwstenen voor kosteneffectiviteit

De methodiek levert daarnaast bouwstenen op voor het kostendeel van de kosteneffectiviteitsberekeningen over het Rijksnatuurbeleid, in nauwe samenwerking met de MNP studie "Toetsing en monitoring voor de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid".

Geldstromen

De methodiek levert bouwstenen voor het geven van inzicht in de *verdeling van de lasten* over de Europese Unie, de Rijksoverheid (en hierbinnen verschillende ministeries), provincies, gemeenten, andere overheden, het bedrijfsleven en particulieren en de *ontwikkeling hiervan in de tijd*. Biedt daarmee inzicht in financiering van Natuur en van het Rijksnatuurbeleid, en

daarmee in een deel van de geldstromen samenhangend met Natuur en het Rijksnatuurbeleid. De Europese Unie wordt hier expliciet genoemd, omdat ze een deel van het Rijksnatuurbeleid financiert (onder andere via gelden voor Plattelandsontwikkeling (POP))

Beleidsveld Rijksnatuurbeleid

Het beleidsveld is afgebakend tot het Rijksnatuurbeleid; deze afbakening vloeit voort uit de opdracht, die het Milieu- en Natuurplanbureau heeft: de ondersteuning van de rijksoverheid bij de beleidsvorming over natuur, bos, landschap en milieu, en wat dit voor mensen betekent. Provincies en andere overheden zijn nadrukkelijk in beeld; ze maken wel degelijk kosten voor de realisatie van het Rijksnatuurbeleid.

Partiële analyse

De methodiek is niet bedoeld om alle economische effecten van het natuurbeleid voor de Nederlandse samenleving in beeld te brengen. Het is daarmee slechts een partiële analyse, geen volledige kosten-baten analyse. Het gaat niet om een rechtvaardiging van het Rijksnatuurbeleid.

analyse

Doel in november 2003

Ten slotte heeft de conceptrapportage van 24 november een verdere aanscherping opgeleverd van de formulering van het doel:

De methode, die in dit rapport nader wordt beschreven, geeft aan hoe de kosten, die gepaard gaan met het verrichten van activiteiten¹ ten behoeve van de instandhouding, de verbetering en ontwikkeling van natuur en landschap, en het gebruik van de natuur en het landschap vastgesteld kunnen worden. Deze kosten komen deels voort uit Natuurbeleid en deels niet.

Nader uitgewerkt is dit met een aantal punten, waarbij de samenhang met Kosteneffectiviteit en geldstromen centraal staat:

Monitoren van kosten

De methodiek is gericht op het monitoren van de kosten, die worden gemaakt t.b.v. de instandhouding, gebruik (zoals recreatie), of het uitbreiden van natuur in Nederland. Primair staat het verschaffen van inzicht omtrent de consequenties van het gevoerde beleid.

Binnen de activiteiten van het MNP vindt de ontwikkeling van Natuurkostenmethodiek plaats als deel van een groter geheel, met aandacht voor financiële stromen en kosteneffectiviteit

Financiële stromen

Er is de behoefte aan inzicht omtrent de consequenties van het Natuurbeleid. Dit inzicht is nodig vanuit het verzoek om geldstromen in beeld te brengen in Natuurbalans 2005. De methode levert daarom bouwstenen voor het geven van inzicht in de financiële stromen. Hierdoor ontstaat bijvoorbeeld inzicht in de *verdeling van de lasten* over de Europese Unie, de Rijksoverheid (en hierbinnen verschillende ministeries), provincies, gemeenten, andere overheden, het bedrijfsleven en particulieren en de *ontwikkeling hiervan in de tijd*. Biedt daarmee inzicht in financiering van Natuur en van het Rijksnatuurbeleid, en daarmee in de

---

¹ Beleid, maatregelen en activiteiten hangen met elkaar samen. Voorbeeld: Een maatregel leidt tot activiteiten. De Subsidieregeling Natuurbeheer kent diverse pakketten (maatregelen, zoals weidevogelbeheer), die veelal samengesteld zijn uit een of meerdere aantal activiteiten (geen gras maaien voor 15 juni).

geldstromen samenhangend met Natuur en het Rijksnatuurbeleid. De Europese Unie wordt hier expliciet genoemd, omdat ze een deel van het Rijksnatuurbeleid financiert (onder andere via gelden voor Plattelandsontwikkeling (POP))

Bouwstenen voor kosteneffectiviteit

Kosteneffectiviteit van het Natuurbeleid staat in de schijnwerpers, mede in verband met de VBTB-systematiek. De methode levert bouwstenen op voor het kostendeel binnen de kosteneffectiviteitsmethodiek, die het MNP op dit moment aan het ontwikkelen is in de studie "Toetsing en monitoring voor de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid".

Beleidsveld Rijksnatuurbeleid

Het beleidsveld is afgebakend tot het Rijksnatuurbeleid; deze afbakening vloeit voort uit de opdracht, die het Milieu- en Natuurplanbureau heeft: de ondersteuning van de rijksoverheid bij de beleidsvorming over natuur, bos, landschap en milieu, en wat dit voor mensen betekent. Overigens, provincies en andere overheden zijn nadrukkelijk in beeld; ze maken wel degelijk kosten voor de realisatie van het Rijksnatuurbeleid.

Het commentaar van het platform op het concept rapport (zie bijlage 3, verslag 28 november) geeft aan dat de meeste duidelijkheid over het doel gegeven wordt door de samenhang met andere projecten simpelweg achterwege te laten. Men vindt dat kosten en financiering nu "verknoopt" zijn.

2.3 Eisen aan de te ontwikkelen methodiek

Naast ontwikkeling in de omschrijving van het doel is er vanaf augustus ook aandacht voor eisen en randvoorwaarden aan de methodiek. Deze aandacht is mede ontstaan door de pogingen van het projectteam verschillende economische uitgangspunten aan verschillende doelen te koppelen. Ze hebben dit gedaan door beoordelingscriteria te gebruiken.

Aanloeg hieraan zijn voor de methode op zich ook eisen geformuleerd, eisen vanuit verschillende achtergronden.

Robuust

De methodiek moet relatief ongevoelig zijn voor wijzigingen in het natuurbeleid.

Relatie met internationale gegevensleveranties

De methodiek moet zoveel mogelijk aansluiten bij methoden, die in internationaal verband (bijv. OECD, Eurostat) zijn afgesproken. De OECD (zie bijvoorbeeld OECD, 2003) laat in de PAC-methodologie onder "Environmental Protection" onder andere "Protection of Biodiversity and Landscapes" vallen. Deze categorie moet te identificeren zijn vanuit de methodiek.

Nederland

De methodiek is gericht op het geven van overzicht van de kosten voor natuur en het Rijksnatuurbeleid voor Nederland als geografische eenheid (zowel het land als het wateroppervlak, inclusief het Nederlands deel van het Continentaal Plat). Nederland financiert overigens wel projecten met een natuurdoelstelling, die in het buitenland worden uitgevoerd.

Afbakening met Milieukosten

De methodiek moet een heldere afbakening met de Methodiek Milieukosten bevatten. Uit Boone et al. (2003), maar ook uit de diverse Natuurbalansen (bijvoorbeeld 2000) blijkt een

duidelijke verbondenheid tussen milieu en natuur via verzuring, vermesting en verdroging. Deze thema's komen terug in de Methodiek Milieukosten.

Doelgroepen

De methodiek legt de bepaling van de kosten vast, die gemaakt zijn door het Rijk, de Provincies, Gemeenten, andere overheden, het bedrijfsleven en particulieren. De kosten, die deze doelgroepen maken, moeten kunnen worden onderscheiden.

Onderdelen Rijksnatuurbeleid

De methodiek dient de kosten van de verschillende onderdelen binnen het Rijksnatuurbeleid te kunnen identificeren.

3 Economische uitgangspunten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bouwt voort op het vorige hoofdstuk, in die zin dat de aanpassingen van het doel van het project, die daarin zijn beschreven, mede zijn ingegeven door discussies op basis van economische principes ten aanzien van kosten en de natuurkostenmethodiek. Voor een deel zijn de discussiepunten weergegeven in bijlage 2, voor een deel in het verslag van de laatste vergadering van het platform in 2003 (bijlage 3). Dit hoofdstuk vat de kern van de discussie samen, met als basis de uitgangspunten.

3.2 De discussie

De basis, waarmee de discussie over de kosten is gevoerd, is onderstaand schema.

Maatschappelijke kosten en opbrengsten + waardering alle imponderabilia	Maatschappelijke kosten en opbrengsten + waardering natuur en landschap	Maatschappelijke kosten en opbrengsten voor zover effect op nationaal inkomen (economische kosten)	Primaire netto kosten	Primaire kosten (financiële kosten)	Bedrijfseconomische kosten uitvoerende actor (1)		
					Bedrijfseconomische kosten overige actoren (2)		
					Opbrengsten (3)		
			Secundaire kosten en opbrengsten (netto kosten)		Doorwerking van maatregel op andere kosten en opbrengsten uitvoerende actor (4)		
					Doorwerking van maatregel op andere kosten en opbrengsten overige actoren (5)		
					Transacties tussen actoren schrappen + doorwerkingseffecten (6)		
							Waardering natuur en landschap(7)
							Waardering overige imponderabilia (8)

De insteek uit Boone et al. (2003) is het uitgaan van primaire netto kosten, samengesteld uit bedrijfseconomische kosten van alle actoren, gecorrigeerd voor de opbrengsten bij die actoren (1+2-3). Dit is primair een bedrijfseconomische insteek en deze is ook voorgesteld aan het platform.

Vanuit algemene economie kan hierop commentaar worden verwacht en dat is gebeurd. Aangegeven is dat een nationaal economische benadering de voorkeur zou moeten hebben, onder andere vanwege de speciale positie van natuur (marktfalen). Dit betekent dat gepleit wordt voor een berekening van de maatschappelijke kosten en opbrengsten, voorzover effect op nationaal inkomen, en ook voor de inpassing van de waardering van natuur en landschap (baten).

Daarnaast wordt ook naar voren gebracht dat het onderscheid tussen primair en secundair niet helder is verwoord. De verwerving van grond (belangrijk voor natuur) wordt in dit verband genoemd.

Verder zijn opmerkingen geplaatst bij het verschil tussen uitgaven, lasten en kosten. Men vindt dat niet helder. Zie ook het voorstel van Slangen voor de tweedeling in de analyse. Hier ligt een duidelijke relatie met de formulering van het doel, die op dat punt ook geen duidelijke keuzes verwoordt.

3.3 Reactie van het MNP

De discussie zoals geschetst in de vorige paragraaf kun je als fundamenteel beschouwen. Het is een discussie tussen algemeen en bedrijfseconomen, maar kent ook aspecten die meer met accountancy (VBTB) van doen hebben. Gerelateerd aan het doel op dat moment waren alle opmerkingen relevant. Het gevoel was dat er iets mee gedaan zou moeten worden.

Daarom is besloten het doel van de natuurkostenactiviteiten in 2003 verder aan te scherpen (zie Hoofdstuk 2) en de werkwijze die het MNP voor ogen heeft verder toe te lichten aan het platform. Dat vergde voor een deel ook improvisatie omdat die werkwijze nog niet was "uitontwikkeld".

Hierbij is een eerste poging gedaan een fasering in de werkzaamheden aan te brengen, met in die fasering in ieder geval aandacht voor Kosteneffectiviteit en Geldstromen. Ook is aangegeven dat studie naar (een methode voor de bepaling van) secundaire effecten teveel tijd zou kosten. Wel is aan het platform gevraagd ideeën over secundaire effecten aan te leveren. Een reactie is binnen gekomen (zie hieronder).

-----Original Message-----

From: Wentink, drs F. [mailto:FWNK@CBS.nl]

Sent: maandag 1 september 2003 9:11

To: Hans Leneman - LEI (h.leneman@lei.wag-ur.nl)

Subject: Secundaire natuurkosten

Hans,

Weinig nieuws, misschien de derde en de laatste.

Een paar voorbeelden van secundaire natuurkosten bij de aankoop van grond voor natuur:

- Stijging inkomsten uit recreatie (5)
- Stijging huizenprijzen (5)
- Stijging prijzen van de grond met de vorige functie (vaak landbouw) van de nieuwe grond voor natuur (5)

Indien de functie wijzigt van landbouw naar natuur

- Daling toegevoegde waarde landbouw (4/5)
- Daling milieukosten omdat er milieudruk wegvalt (4/5)

4 = secundaire kosten uitvoerende actor

5 = secundaire kosten derden

3.4 Afsluiting

Een paar afsluitende opmerkingen zijn hier op zijn plaats, het gaat immers om een wezenlijk deel van de te ontwikkelen natuurkostenmethodiek. Bovendien is er deels fundamentele kritiek geleverd.

In de loop van het jaar is duidelijk geworden dat de in het platform ingebrachte aanpak op economisch gebied (Primaire netto kosten, dus een bedrijfseconomische insteek) slechts het begin kan zijn. Het verhaal rond economie en natuur is daarmee niet afgesloten, maar heeft een begin gekregen. Zie de discussie secundaire versus primaire kosten als voorbeeld.

Het maken van een keuze roept reacties op, waar het MNP iets mee moet doen. Een van de lastige punten bij het omgaan met deze reacties is de mening van het MNP zelf. Zolang die niet helder wordt neergezet, zullen reacties vanuit verschillende hoeken blijven komen.

4 Relatie met andere projecten van het MNP

4.1 Inleiding

De discussie over de doelen van natuurkostenberekeningen wordt mede vorm gegeven door de relatie met andere MNP initiatieven (met name vanuit Team Natuur, Landschap en Biodiversiteit, NLB). In dit hoofdstuk is met name aandacht voor de relatie met de opzet van een systeem voor het monitoring van de kosteneffectiviteit van het natuurbeleid. Hier is de meeste aandacht voor geweest in relatie tot natuurkosten, en ook het Platform Definitie Natuurkosten toont belangstelling voor de vragen over de effectiviteit van het beleid.

4.2 Kosteneffectiviteit

Er zijn twee belangrijke (groepen) doelen van de natuurkosten berekening:

- Monitoring kosten
- Gebruik kosten voor effectiviteitsberekeningen

Deze paragraaf gaat over de aandacht die er bij Natuurkosten is geweest voor het tweede doel, kosteneffectiviteit. Bovenstaande doelen hangen natuurlijk samen en vertonen overlap.

Ze hebben gemeenschappelijk dat de omvang van de kosten interessante informatie oplevert, onafhankelijk van de koppeling aan effectiviteit van beleid².

Criteria

Vanuit het Kosteneffectiviteitsproject zijn vooraf geen randvoorwaarden gegeven voor het Kostendeel. In het projectteam Natuurkosten van Oltmer cs is er wel over gesproken, doordat het MNP het als een van de doelen van "Natuurkosten" had bepaald. De nu volgende passages zijn uit deze discussie afkomstig.

Kosteneffectiviteit gaat om de koppeling van de kosten aan de bereikte resultaten zodat bepaald kan worden of de middelen op een efficiënte manier zijn aangewend. Naast de meting of de doelen überhaupt zijn bereikt, vormt deze meting een van de belangrijkste instrumenten voor de beleidsevaluatie en daarmee aan het effectiever en efficiënter maken van beleid.

Omdat het binnen het natuurbeleid niet alleen van belang is dat de overheid zelf natuur creëert en beheert maar ook anderen wil stimuleren en dwingen, gaat het hier niet alleen om het meten van de kosten en baten van de overheid maar ook van andere partijen. Als de overheid bijvoorbeeld een agrarisch bedrijf verplicht om aan bepaalde vereisten te voldoen in verband met de nabijheid van een natuurgebied, dan is het van belang om de kosten voor het agrarisch bedrijf vast te stellen omdat er dan kan blijken dat de kosten bijvoorbeeld geringer zouden kunnen zijn als het bedrijf verplaatst zou worden. Voor een juiste evaluatie zijn dus ook de kosten van het agrarisch bedrijf van belang. Daarnaast besteedt de overheid geld aan voorlichting. Dit heeft o.a. als doel om burgers meer natuurbewust te maken en uiteindelijk bij te laten dragen aan de beleidsdoelen op natuurgebied.

---

² Natuurlijk wordt de waarde sterk verhoogd wanneer deze koppeling wel gemaakt kan worden.

Voor dit doel zijn de volgende criteria van belang:

- Betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid zodat verschillen in kosteneffectiviteit tussen maatregelen niet worden beïnvloed door verschillen in berekening van de kosten
- Koppeling van kosten aan maatregelen (die op hun beurt weer aan beleidsdoelen zijn te koppelen)
- Zelfde kostenbegrip voor alle partijen
- Juiste kostenbegrip voor beleidsevaluaties

Afwijkend ten opzichte van de criteria bij het monitoren zijn met name de koppeling aan de maatregelen en het gebruik van het kostenbegrip wat geschikt is voor evaluaties. Bij de koppeling aan maatregelen is allereerst de toerekenbaarheid van kosten aan actoren van belang. Als kosten niet aan actoren kunnen worden toegerekend, is de kans ook klein dat ze aan maatregelen kunnen worden toegerekend. De toerekening aan actoren is hier echter een middel in plaats van een doel op zich.

Het Kostenbegrip

Bij het juiste kostenbegrip voor beleidsevaluaties gaat het om het kiezen van een kostenbegrip dat, gekoppeld aan maatregelen, leidt tot een juiste beoordeling van de kosteneffectiviteit van een maatregel. Aangezien de gerealiseerde natuur al in de noemer is opgenomen bij de koppeling van bereikte doelen aan ingezette kosten (teller) in de kosteneffectiviteitsberekening, dient er geen waardering meer plaats te vinden van de gerealiseerde natuur in de teller (7 in schema 3.1).

Het zou nog wel zinvol kunnen zijn om doorwerkingseffecten mee te kunnen nemen (4, 5 en 6 in schema 3.1). Voor de overheid is het niet zozeer van belang waar de kosten liggen omdat ze deze weer kan corrigeren door belastingen of subsidies, maar is met name het effect op het nationaal inkomen van belang. Bij de berekening van de effecten op het nationaal inkomen spelen natuurlijk wel weer de eerder genoemde complexiteits-, inspannings en betrouwbaarheidsproblemen. Het belang van de doorwerkingseffecten is hier echter nog groter dan bij alleen monitoren (doel a).

Berekening van doorwerkingseffecten voor alle natuurkosten is moeilijk, zo niet onmogelijk. Voor veel maatregelen zullen de verschillen tussen bedrijfseconomische kosten en doorwerking op het nationale inkomen ook niet zo groot zijn. Als de overheid geldt uitgeeft aan het beheer van zijn natuurterreinen dan zullen de doorwerkingseffecten niet veel anders zijn dan bij andere maatregelen. Aangezien het bedrijfsleven maar een betrekkelijk klein deel van de natuurkosten maakt, zal er maar in geringe mate sprake zijn van doorrekening en dus effect op verkoopprijzen en -volumes.

Aan de andere kant speelt hier de recreatie een rol. Natuurbalans 2002 becijfert dat de effecten op recreatie van de aanwezigheid van natuur en water 8 miljard euro zijn. Aanleg van een natuurterrein of openstelling daarvan kan dus wel degelijk behoorlijke secundaire effecten veroorzaken. Zie ook analyses n.a.v. de Mond- en Klauwzeercrises (Huirne et al, 2002)

Verwerving van grond voor natuur

Slangen (mondelijke communicatie) wijst erop dat dit wel eens anders zou kunnen liggen bij de aankoop van grond. Hij wijst erop dat bij de aankoop van grond voor natuur eigenlijk alleen

de misgelopen agrarische toegevoegde waarde³ als kosten meegenomen zou moeten worden zoals dat ook bij de maatschappelijke kosten en baten analyses gebruikelijk is. In beide toepassingen (agrarisch en natuur) zijn er vermogenskosten van de grond maar aangezien die kosten in beide gevallen gelijk zijn, zijn deze niet van belang bij een standaard maatschappelijke kosten en baten analyse. Bij een dergelijke analyse worden namelijk de financiële voor- en nadelen van een bepaalde maatregel berekend. Wanneer kosten zowel optreden bij het niet uitvoeren van de maatregel als bij het wel uitvoeren (de grond is immers altijd bij iemand in bezit), zijn deze irrelevant voor de beslissing en kunnen deze weggelaten worden.

Voor de evaluatie van het natuurbeleid is het onderscheid echter wel van belang. In het geval dat de grond in agrarisch gebruik is, worden de vermogenskosten gedragen door de boer en kunnen niet aan de natuur worden toegerekend. In het geval dat de overheid de grond voor natuur aankoopt, dienen de vermogenskosten wel aan de natuur worden toegerekend.

In theorie zou de (contante waarde van de) te behalen winsten in agrarische bestemming gelijk moeten zijn aan de waarde van de grond. De werkelijke prijs ligt hoger omdat er ook nog een (call)optiewaarde in de grond is verwerkt. Er bestaat namelijk de mogelijkheid dat de grond een andere bestemming krijgt en in dat geval kan de boer een veel hogere prijs voor zijn grond ontvangen. Hoe hoger deze kans (door bijvoorbeeld een locatie dichtbij een stad), hoe hoger deze optiewaarde.

Er zou gesteld kunnen worden dat door de omzetting naar natuur, deze optiewaarde verloren gaat. Het is immers niet gebruikelijk dat een gebied dat naar natuur wordt omgezet, alsnog weer een andere bestemming krijgt. Er zou dus beredeneerd kunnen worden dat na de toekenning van de nieuwe bestemming, alleen nog de kosten van de misgelopen toegevoegde waarde in agrarische bestemming als kosten resteren. Dit is echter onjuist omdat ook de omzetting van de bestemming, tot de kosten van natuur moeten worden gerekend. De kosten hiervan zijn de misgelopen opbrengsten in agrarische bestemming en de misgelopen optiewaarde van mogelijke andere toepassingen in de toekomst.

Alternatieve bestemming van grond

Als geredeneerd wordt dat de optiewaarde te niet wordt gedaan door de omzetting van de grond naar natuurbestemming, zal de optiewaarde van de overige grond stijgen. Immers bij een gelijkblijvende toekomstige claim naar bouwgrond, is er minder potentieel beschikbaar. Dit betekent dat de kans groter wordt dat de overige grond in bouwgrond wordt omgezet. Waar er dus enerzijds een waardedaling plaats zal vinden, zal anderzijds een waardestijging plaatsvinden. Deze waardestijging wordt eigenlijk door het natuurbeleid veroorzaakt maar de vermogenskosten (en de baten van de grondwaardestijging) worden door de overige grondbezitters gedragen. Op deze manier geredeneerd zouden de vermogenskosten van de natuurbezitter dalen maar de vermogenskosten van de overige grondbezitters stijgen. Een deel van vermogenskosten van de overige grondbezitters heeft dan echter met het prijsopdrijvende effect van de natuurclaim te maken. Overigens is al eerder vastgesteld dat de optie dat grond voor de EHS wordt opgekocht tot een prijsopdrijvend effect op de overige grond leidt (zie onder andere werk van Luijt).

---

³ Soms wordt ook winst of een tussenvorm gebruikt tussen winst en toegevoegde waarde. Dit is afhankelijk van de veronderstellingen die in de analyse gemaakt worden over de alternatieve aanwendbaarheid van de productiefactoren (bijv. boer wordt werkeloos of vindt andere baan).

Als geredeneerd wordt dat de alternatieve bestemming van natuurgrond alleen een agrarische bestemming is en dat het dus geen optie is om ooit (een deel van) de grond voor een andere bestemming te gebruiken, dan is de redenering van Slangen terecht om alleen de misgelopen winst/toegevoegde waarde van de agrarische sector te gebruiken. In dit geval zou er ook geen prijsopdrijvend effect op de andere grond plaatsvinden omdat het voor de in natuur omgezette grond geen optie was om bijvoorbeeld in bouwgrond om te zetten. Door middel van de prijs van de grond die in natuur (incl. optiewaarde) wordt omgezet, als door het prijsopdrijvende effect van de omzetting van de aankoop van grond voor natuur op de overige gronden, blijkt dat de markt anders reageert. Het lijkt dan ook niet logisch om alleen agrarische bestemming als alternatieve aanwending te zien. Het verdient de voorkeur om als alternatief ook de in landbouwgrond aanwezige optiewaarde in verband met mogelijke aanwending naar een andere bestemming mee te nemen.

Ook als beredeneerd zou worden dat de optiewaarde niet verloren zou gaan omdat er altijd (theoretisch) de mogelijkheid bestaat om de grond alsnog als bouwgrond aan te merken, resteren dezelfde kosten. Immers in dit geval vindt er geen eenmalige waardedaling plaats maar moeten er vermogenskosten berekend worden over een hogere grondwaarde (inclusief de optiewaarde verbonden met de bestemmingswijziging). De contante waarde van de verwachte extra vermogenskosten is gelijk aan de waardedaling die zou optreden als een bestemmingsverandering definitief als onmogelijk wordt gezien. De twee redeneringwijzen (wel of niet definitief bestemmingswijziging in natuur) resulteren dus tot gelijke kosten.

Samenhang tussen kostenbegrip en natuurresultaat

Om het bovenstaande nog wat complexer te maken, hangt bovenstaande redenering natuurlijk ook weer samen met hoe de natuurresultaten gemeten worden. In teller en noemer moet immers dezelfde redering gebruikt worden. Als bij de meting van de natuurresultaten alleen de verbetering van natuurresultaten gemeten wordt bij de overgang van agrarische bestemming naar natuurbestemming mag bij de kosten eigenlijk ook geen rekening gehouden worden met de optie dat de grond naar bouwbestemming wordt omgezet. Immers anders zou de verbetering van de natuurresultaten een gewogen gemiddelde moeten zijn van de kans dat de grond agrarisch zou blijven, vermenigvuldigd met de verbeteringen in de natuur ten opzichte van een agrarische bestemming plus de kans dat de grond een bouwbestemming zou krijgen vermenigvuldigd met de verbeteringen in de natuur ten opzichte van een bouwbestemming. Op deze manier geredeneerd heeft Slangen wel gelijk en wijkt een juiste kostenberekening voor een op bovenstaande manier vastgestelde bereiking van natuurdoelen af van de standaard bedrijfseconomische kostenberekening. Dit heeft echter niets met de rol van de overheid te maken maar met de manier van meten van bereikte natuurdoelen.

Conclusie

Voor de meting van de kosteneffectiviteit zou in bepaalde gevallen de maatschappelijke kosten en baten (maar exclusief de waardering natuur) relevanter kunnen zijn (zie het bovenstaande punt over recreatie). Gezien de complexiteit, de benodigde inspanning en de lagere betrouwbaarheid kan daar op nationale schaal niet toe worden overgegaan. Voor veel toepassingen zullen de verschillen naar verwachting ook niet groot zijn. Voor de, los van de natuurkostenberekening uitgevoerde, evaluatie van een specifieke beleidsmaatregel waarbij verwacht wordt dat doorwerkingseffecten een belangrijke rol spelen, kan het zinvol zijn een

afzonderlijk schatting uit te voeren naar deze effecten⁴. Ook zou overwogen kunnen worden om voor een bepaalde groep maatregelen waarvan doorwerkingseffecten belangrijk zijn en een algemene inschatting van doorwerkingseffecten gemaakt zou kunnen worden, een inschatting te maken van het effect. Bovenstaande analyse wijst uit dat de aankoop van grond voor natuur niet tot deze categorie behoort. Bij de kosten van grond zijn de maatschappelijke kosten gelijk aan de bedrijfseconomische kosten van de betrokken partijen. Er zijn geen andere groepen maatregelen bekend waarbij belangrijke doorwerkingseffecten op zouden treden waardoor een bedrijfseconomische berekening bij voorbaat tot een onjuist beeld zou leiden. Het lijkt dan ook juister om ook voor dit doel voor alle maatregelen de bedrijfseconomische kosten te berekenen. Wel dient bij het gebruik van de uitkomsten van de natuurkostenberekening voor beleidsevaluaties, in gedachten gehouden te worden dat geen rekening met deze effecten is gehouden en zonodig bijstellingen moeten worden gemaakt.

---

⁴ Een voorbeeld (puur theoretisch): de beheersvergoedingen voor agrarisch natuurbeheer creëren niet alleen natuur maar verhogen ook de natuurbeleving van de agrariers. Hierdoor zouden deze automatisch de natuur in hun bedrijfsvoering op kunnen nemen zodat andere natuurmaatregelen (en dus kosten) van de overheid niet meer nodig zijn en per saldo lagere kosten resteren dan de kosten van de beheersvergoedingen. Bovenstaand voorbeeld illustreert hoe complex het is om met al deze effecten rekening te houden die natuurlijk wel relevant kunnen zijn voor de beleidsevaluatie.

5 Stand van zaken december 2003

Waar staan we nu? Het antwoord op die vraag is het onderwerp van dit hoofdstuk. Het gaat dan om het Platform Definitie Natuurkosten op zich, maar ook om de methodiek en de voortgang daarin. Daarom een aantal constatering, die mede gericht zijn op het verbeteren van het proces in een volgende jaar.

a. ten aanzien van het platform definitie Natuurkosten

1. De leden van het platform geven vanuit vele gezichtspunten hun mening. Dit komt mede voort uit de brede samenstelling (wetenschap, beleid, beleidsgericht onderzoek) en brede achtergrond (bedrijfseconomie, algemene economie, overheidsfinanciën, ecologie). (zie bijlagen)
2. Platformleden zijn zeer gemotiveerd en tonen dat door een goede opkomst en door opbouwend, maar ook deels zeer kritisch, commentaar op de voorgelegde stukken. Ze doen dit vanuit geheel verschillende uitgangspunten.
3. De rol van het platform wordt door de verschillende leden verschillend opgevat (klankbordgroep, begeleidingscommissie, praatclub). Dit kan leiden tot misverstanden. Dit geldt ook voor de rol van de voorzitter.
4. Het heeft ontbroken aan een heldere rolverdeling tussen het Milieu- en Natuurplanbureau, de projectgroep van Oltmer cs en het platform. Misschien was die rolverdeling bij projectleider wel duidelijk, maar is onvoldoende duidelijk gemaakt bij anderen.

b. ten aanzien van de inhoud

5. Voorafgaand aan de platformactiviteiten (januari-maart) is door het Milieu- en Natuur Planbureau aandacht gegeven aan het doel achter de natuurkostenacties. Hierbij zijn aan het kostenproject ook "afgeleide" doelstellingen gekoppeld (kosteneffectiviteit, geldstromen). Hierdoor is de focus vertroebeld. Later is toch weer naar de basis teruggegaan, op grond van het commentaar van het platform (hoofdstuk 2)
6. Deze "doelendiscussie" is niet of nauwelijks met het platform gevoerd; ze zijn daarin niet zijn meegenomen. Dan komen sommige keuzes nogal verrassend over en blijft kritiek op dezelfde punten steeds terugkomen. Er mist een basis (hoofdstuk 2 en bijlagen).
7. De afgeleide doelstelling voor kosteneffectiviteit is op een zijspoor gekomen. Dit is ook veroorzaakt door het ontbreken van prikkels vanuit het kosteneffectiviteitstraject (hoofdstuk 4)
8. De methodiek natuurkosten is er nog niet, maar er zijn in 2003 wel een paar stappen gezet, met name vanuit een bedrijfseconomische opzet. Begin 2004 kunnen deze worden afgerond.
9. De bedrijfseconomische insteek is aanleiding tot discussies (zie ook constatering 1).

6 Aanbevelingen

De constatering uit het vorige hoofdstuk geven aanleiding tot aanbevelingen.

1. Het MNP moet haar initiatieven rond natuur en economie benoemen en deze via een heldere lijn naar buiten brengen. Daarmee valt het werk van het Platform in een kader. Dit zorgt voor duidelijkheid bij de platformleden, meer lijn in discussies en draagvlak bij deelnemers voor andere stappen. Hierbij dienen andere initiatieven (OEI, EU-KRW) te worden bekeken.
2. Deze lijn moet concreet in verband gebracht zijn met (ontwikkelingen in) het natuurbeleid en de producten van het MNP (Natuurbalans, Thematisch Assessment).
3. Op basis van deze lijn moeten de verschillende initiatieven verder worden ingevuld; ingevuld qua doelstellingen, qua bemensing, qua financiering en qua begeleiding.
4. Samenhangend hiermee moet het MNP moet zich afvragen of ze het platform in alle breedte wil voortzetten, of dat er meer vraagafhankelijk wordt gewerkt (flexibel platform). Hierbij is ook de rol van de voorzitter van het platform belangrijk.

Literatuur

- Leneman, H. 2003. Verslag van werkzaamheden van maart tot juli 2003. Planbureauwerk in uitvoering, Werkdocument 2003/4, Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag. 46 pp.
- OECD, 2003. Pollution abatement and control expenditure in OECD countries. ENV/EPOC/SE(2003)1
- Boone, J.A., K.H.M. van Bommel, E.J. Bos en M.N. van Wijk. 2003. Methodiek natuurkosten: inventarisatie van discussiepunten. Den Haag, LEI, Rapport 3.03.01
- RIVM/DLO, 2000. Natuurbalans 2000
- RIVM/DLO, 2002. Natuurbalans 2002
- Slangen, 2003. Mondelinge communicatie
- R.B.M. Huirne , M. Mourits, F. Tomassen, J.J. de Vlieger en T.A. Vogelzang (red.). MKZ: Verleden, Heden en Toekomst; Over de preventie en bestrijding van MKZ. Den Haag, LEI, Rapport 6.02.14;

Bijlage 1 Samenstelling Platform Definitie Natuurkosten per 1-9-2003

Dr. L.C. Braat (voorzitter)
RIVM-MNP- Team NLB
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
leon.braat@rivm.nl

Ir H. Leneman (secretaris)
LEI/Natuurplanbureau
p/a LEI
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
hans.leneman@wur.nl

Drs. F. Wentinck
Centraal Bureau voor de Statistiek
Postbus 4000
2270 JM Voorburg
FWNK@cbs.nl

Dr ir. J. Dalhuisen
Ministerie van LNV
Directie Natuurbeheer
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
J.M.dalhuisen@n.agro.nl

Drs A.P. Blok
Ministerie van LNV
Directie Platteland i.o (voorheen GRR)
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
a.p.blok@grr.agro.nl

Drs R. van Oostenbrugge
Alterra
Postbus 47
6700 AA Wageningen
R.vanoostenbrugge@wur.nl

Theo van Bellegem
Ministerie van VROM
Postbus 20951
2500 EZ DEN HAAG
Theo.vanbellegem@minvrom.nl

Vincent v/d Gun
Ministerie van Verkeer en Waterstaat
Postbus 20901
2500 EX Den Haag
Vincent.vdgun@cend.minvenw.nl

Marcel Swede
Ministerie van Financien
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
m.p.swede@minfin.nl

Dr. R. Brouwer
RIZA
Postbus 17
8200 AA Lelystad
R.Brouwer@riza.rws.minvenw.nl

Drs. M. van 't Riet
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
mvtr@cpb.nl

Drs O-J van Gerwen
Milieu- en Natuurplanbureau
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
olaf-jan.van.gerwen@rivm.nl

Franke Hoekstra
Staatsbosbeheer
Postbus 1300
3970 BH Driebergen
F.hoekstra@sbb.agro.nl

Dr ir L Slangen
Wageningen Universiteit
Leerstoelgroep Agrarische Economie en
Plattelandsbeleid
De Leeuwenborch, Hollandseweg 1,
6706 KN Wageningen
louis.slangen@wur.nl

Koen Boone
LEI
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
koen.boone@wur.nl

Aris Gaaff (agendalid)
LEI
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
aris.gaaff@wur.nl

Saskia Lighthart (agendalid)
Milieu- en Natuurplanbureau
Postbus 47
6700 AA Wageningen
saskia.ligthart@wur.nl

Prof . dr. Ecco van Ierland (agendalid)
WUR
Leerstoelgroep Milieu-economie en
natuurlijke hulpbronnen
Postbus 8130
6700 EW Wageningen
ekko.vanierland@wur.nl

Bart van Tooren (agendalid)
Natuurmonumenten
Postbus 9955
1243 ZS 's-Graveland
b.vantooren@natuurmonumenten.nl

prof dr P.F.M. Opdam (agendalid)
Natuurbeheer en plantencologie
Bornsesteeg 69
6708 PD WAGENINGEN
Paul.opdam@wur.nl

Katrin Oltmer (agendalid)
LEI
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
Katrin.Oltmer@wur.nl

Drs R.J.M. Maas (Agendalid)
Milieu- en Natuurplanbureau
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
rob.maas@rivm.nl

Marc Streefkerk
Ministerie van VROM
Postbus 20951
2500 EZ DEN HAAG
marc.streefkerk@minvrom.nl

Drs. P.J.W. Hinssen (agendalid)
Natuurplanbureau, vestiging Wageningen
Postbus 47
6700 AA Wageningen
paul.hinssen@wur.nl

Teunis van Rheenen (agendalid)
LEI
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
Teunis.vanrheenen@wur.nl

Bijlage 2   Schriftelijk commentaar op de ronde in juli 2003

Dalhuisen

Algemeen:

bedrijfseconomische benadering past niet bij specifieke karakter van het natuurbeleid (marktfalen); een algemeen economische benadering is meer gewenst.

Specifiek:

wees duidelijk over welke lasten er wordt bedoeld (budgettaire, verschuiving welvaart door genereren van natuur

het niveau en voor wie de uitgaven, kosten en lasten zijn, dwz vanuit welk gezichtspunt.

Figuur 1?

Definitie primaire kosten verschilt van resultaat in tabel 2!

Baten van natuur terug te vinden, zie onderzoek Bos.

Besteed ook aandacht aan internationaal onderzoek

Streefkerk

Algemeen

Zie Dalhuisen voor discussie over algemeen economische benadering vs de bedrijfseconomische benadering, vanuit het specifieke karakter van natuur.

Specifiek

Doelen nalopen: inzicht in het drietal kosten, uitgaven en lasten is nodig voor een goede monitoring.

Doel kosteneffectiviteit toevoegen maatregelen

Onderscheid primaire vs secundaire kosten niet altijd helder. Maak duidelijk welk wel en welke niet (in verband met natuur) en geeft daar een richting /afwegingsmanier voor aan.

Laat de alinea's over KBA bij kosteneffectiviteit weg. Is niet relevant omdat alleen naar kosten in samenhang met effecten wordt gekeken. Leidt tot verwarring.

Criteria bij monitoring: uitgaven en lasten missen

Verschillende kostenbegrippen hanteren is ook nadelig (consistentie, vergelijkbaarheid)

Slangen

Algemeen

Gebruik meer literatuur voor een betere aanpak

Specifiek

Op welke niveau moeten de kosten worden bepaald? Nationale economie, regionale economie, private organisatie of bedrijven. Niveau en Doel moet vooraf bekend zijn. Pleit voor kosten voor de nationale economie

vanuit de besteding van belastinggeld aan natuurbeleid

vanuit de taak de gevolgen van deze bestedingen voor de nationale economie

Dit betekent 3 analyses

- a. Economische analyse (veranderingen van het nationaal inkomen door natuurbeleid): allocatie van productiefactoren, en de netto productie van vrijkomende productiefactoren (uit landbouw)
- b. Financiële analyse: Budgettaire lasten voor de overheid van het natuurbeleid. Gedragen door de belastingbetaler, verplichte betalingen aan de overheid.
- c. Inkomensherverdelingeffecten

Niveau van en voor wie zijn uitgaven, kosten en lasten. Duidelijker maken.

Figuur 1 nalopen

Nagaan voorbeelden bosbouw!
Nagaan criteria irt monitoring en kosteneffectiviteit.

Twijfel bij de keuze van de kostenbegrippen, denkt dat primaire kosten niet de juiste keuze is.
Hoe verhoudt zich dat met different costs for different purposes?

Hoekstra

Algemeen

Wijst op de rol van natuur tbv andere aspecten in de samenleving, vindt dat deze nog onderbelicht zijn. Wijst daarbij ook op infrastructuur als voorbeeld.

Specifiek

Is doel van deze actie ook bewustwording van kosten en baten?

Wijst op het specifieke karakter van grond als investering, wat is de gebruiksduur daarvan? Is oneindig. Kun je hier uitgaven en kosten niet gelijk veronderstellen?

Waardering natuurbaten ondanks mogelijke wetenschappelijk twijfel toch overwegen. Wordt ook op andere terreinen gedaan. Wees duidelijk in de conclusies hierover.

Pleit voor monitoring maatschappelijke kosten en baten, desnoods voor de belangrijkste sectoren. Vindt deze informatie belangrijk.

Van Tooren

Algemeen

Weinig aandacht voor kosteneffectiviteit in de notitie, leidt tot risico dat slechts kosten worden vergeleken en daarmee onbedoeld conclusies over goedkopere en duurere onderdelen van het beleid een eigen leven gaan leiden.

Is het niet zinvoller om kosteneffectiviteit hier buiten te houden?.

Brouwer⁵

Even de stukken doorgekeken die jullie mij hadden gestuurd met alg. economische uitgangspunten. Hieronder mijn commentaar:

1) Ik denk dat het een goed idee is om uitgangspunten e.d. vanaf het begin goed op te schrijven. Ik vind echter dat het rondgestuurde stuk de discussie niet echt goed op scherp zet. Zo mis ik als belangrijkste algemene economische uitgangspunt of je nu wel of niet van de neo-klassieke economische welvaartstheorie uitgaat. De definitie van natuurkosten is niet eenduidig. Vanuit de welvaartstheorie wordt een andere definitie gehanteerd.

Toch heb je het zelf wel steeds over maatschappelijke KBA en effecten etc. De keuze om (gemaakte) kosten te gebruiken als indicatie voor natuurkosten en niet een achteruitgang in welvaart (afname in het Hicksiaanse consumentensurplus) lijkt erop dat je het zelf ook niet helemaal weet misschien? In de milieukostenmethodiek is destijds om allerlei hele legitieme redenen gekozen voor een second best oplossing. Dat lijkt je hier nu ook te doen. Expliciteer dat dan wel.

2) Het onderscheid tussen kosten, uitgaven, baten, opbrengsten, lusten en lasten komt niet erg goed uit de verf nog, is soms foutief en kan wellicht wat duidelijker (vb: kosten ontstaan door uitgaven; lasten =kosten plus overdrachten??). Zie hiervoor inleidende boekjes bedrijfseconomie.

---

⁵ Commentaar van Brouwer integraal overgenomen

Definitie van opportunity kosten op p.2 is niet juist. Het gebruik van het begrip in het voorbeeld weer wel, hoewel ik zelf afschrijvingen altijd het mooiste vb vind. Ik mis verder het basale onderscheid in de economie tussen economische en financiële prijzen. Hier wil je volgens mij naar toe, maar het wordt niet echt duidelijk in het stuk.

3) p.4: transacties en doorwerkingseffecten in 1 box? Wat bedoel je hier precies met doorwerkingseffecten? Indirecte effecten? Deze kunnen financieel of economisch van aard zijn.

4) p. 5 Ik vind het vrij arbitrair om financieringskosten niet mee te nemen in de bedrijfseconomische kosten en grond en waterschapshellingen wel. In beide gevallen gaat het om noodzakelijke en onvermijdelijke uitgaven.

5) p.5 lasten zijn kosten minus ontvangen subsidies????? Lasten zijn een doorvertaling van kosten naar kostendragers. Dit kunnen ook heffingen en subsidies zijn of juist vooral heffingen en subsidies in het geval van financieringsstelsels van publieke goederen.

6) p.6 direct en indirect heeft tevens te maken met causale verbanden tussen acties en hieruit voortvloeiende kosten.

7) p.6 de definitie van transacties is schimmig. Het gaat hier om het broekzak-vestzak principe, dwz verdelingseffecten en niet efficiency-effecten.

8) p.6 Ik snap het verhaal over de verrekening van subsidies en heffingen in de context van een MKBA niet. In een MKBA gaat het om reële effecten. Economische prijzen zijn iha gecorrigeerd voor subsidies en heffingen en zouden in principe de werkelijke schaarsteverhoudingen moeten reflecteren (=schaduw prijzen). Erg verwarrend wat je hier nu eigenlijk onder een MKBA verstaat. Het voorbeeld doet niet vermoeden wat er iha onder wordt verstaan.

9) p.7 definitie niet-geprijsde effecten: ik zou geen monetaire waarde weglaten. Ze hebben wel economische waarde, alleen geen prijs. Misschien duidelijk maken dat economie meer is dan geld (zie opm. over financieel versus economisch)?

10) contingent valuation etc. waarden veranderingen, niet per definitie stocks.

11) p.9 bovenaan: het verschil tussen een criterium en een voorwaarde is in deze context niet erg duidelijk.

12) p.9 in een MKBA worden transacties geschrapt waardoor kosten niet meer teruggerekend kunnen worden naar actoren? Onzin verhaal. Regel daarna: MKBA van wat? Ik vind iha dat MKBA, maatschappelijke effecten, kosten en opbrengsten nogal door elkaar lopen. Een KBA is een evaluatiemethode die veranderingen waardeert. Het gebruik van KBA en MKBA lijkt te suggereren dat je hier ook projectevaluaties gaat doen. Volgens mij niet, toch? Je probeert een bepaald aspect in een KBA/MKBA beter te belichten middels monetaïsering. Dat betekent echter niet dat je een KBA/MKBA uitvoert.

Indien wel, ga je nl. weer een heel ander traject in (OEEI etc. met nul- en projectalternatieven etc.). Wees duidelijk wat je wel en niet doet hier.

13) p.10 Het verhaal over KEA is eveneens nogal mager en onduidelijk. Eerste zin is een open deur. Wat is hiervan nu eigenlijk precies de bedoeling?

Kosteneffectief en efficiënt worden door elkaar gebruikt terwijl ze economisch hele andere betekenissen hebben.

Als kosten niet aan actoren kunnen worden gekoppeld zal het moeilijk zijn ze aan maatregelen te koppelen??????? Onzin.

Regel 5-6 van onderen: inclusief niet-geprijsde effecten? Dan krijg je juist een KBA. Hele idee achter KEA is juist dat het fysieke effect wordt gemeten.

14) p.11 eerste zin: de overheid kan alleen geïnteresseerd zijn in de effecten van verschillende beleidsmaatregelen op het nationale inkomen? Onzin. De verdeling van kosten en baten is juist enorm belangrijk in beleid. Iedere KBA is gebaseerd op een actoren analyse waarmee de huidige en toekomstige belangen inzichtelijk worden gemaakt en in de KBA de effecten op

deze belangen om vervolgens o.b.v. KBA te kijken hoe met deze verdelingsaspecten in de uitwerking van beleid rekening kan worden gehouden (financierings- en verdelingsvraagstukken). Efficiency en herverdelingseffecten lopen hier volledig door elkaar. Een wirwar eerlijk gezegd.

15) Ik snap de bedoeling van het tweede voorbeeld op p.11 niet.

Bijlage 3 Verslagen vergaderingen 19 aug., 30 sept. en 28 nov. 2003

Tweede vergadering Platform Definitie Natuurkosten 19 augustus 2003 Driebergen Verslag

Aanwezig: Boone (LEI), Oltmer (LEI), Streefkerk (Ministerie van VROM), Van de Veeren (RIZA), Dalhuisen (Ministerie van LNV), Van Rheenen (LEI), van Ierland (WUR- LSG Milieu-economie en natuurlijke hulpbronnen), van Oostenbrugge (Alterra), van Gerwen (MNP), Hoekstra (SBB), Wentink (CBS), Slangen (WUR-LSG Agrarische economie en Plattelandsbeleid), Braat (MNP, voorzitter), Leneman (LEI, verslag)

Afwezig met bericht: Swede (Min van Financien), Van 't Riet (CPB)

1. Opening

2. Verslag vorige vergadering

Geen opmerkingen

3. Discussie doelen (n.a.v. PDN 2003-10)

Leneman presenteert doelen (presentatie bijgevoegd).

Aanleiding is het commentaar op de schriftelijke ronde. Dit heeft geleid tot bezinning over doel en verdere uitwerking/precisering van het voorstel voor de aanpak.

Doelen kunnen nog helderder worden geformuleerd.

Volgens Braat gaan verschillende beleidscategorieën in elkaar over, moeten daarom in tijd en ruimte verder worden afgebakend, helderder worden geformuleerd.

Slangen vraagt zich af of je natuur en milieubeleid kan vergelijken? Hij noemt voorbeeld van grondaankopen uit de landbouw. Wordt later nog op ingegaan.

Hoekstra vraagt naar een indicator voor baten, naast kosten.

Braat refereert aan de graadmeters van het Milieu- en Natuur Planbureau (MNP), die resultaten van inspanningen geven. Het gaat dan niet meteen om te monetariseren grootheden. Wel acht hij het erover nadenken belangrijk, zodat een systematisch aanpak mogelijk is.

Van Ierland vaagt wat er nu onder natuur verstaan wordt? Hij acht deze afbakening belangrijk voor de uitkomsten.

Van Oostenbrugge mist een omschrijving van het Rijksnatuurbeleid. Beter omschrijven in tekst, en aangeven van de doelen van dit beleid

Van Gerwen mist bij het doel de consistentie en eenduidigheid tussen ramingen. Verschillende cijfers is in Den Haag aanleiding tot vragen.

Van de Veeren vraagt waarom rechtvaardiging beleid geen doel is. Braat legt uit dat het om transparantie gaat. Verder vindt hij als uitgangspunt het Rijksnatuurbeleid goed, maar moet duidelijk als vertrekpunt worden gezien.

Van Ierland merkt op dat het gaat over natuur, daarvan is Rijksnatuurbeleid een onderdeel. Van hieruit kun je de rol schetsen van provincies en gemeenten.

Streefkerk vindt het verstandig om niet te willen monetariseren, consensus hierover is lastig te bereiken.

Van Oostenbrugge vindt dat voorzichtig moet worden omgesprongen met een oordeel aan de hand van totale kosten.

Boone: meerdere doelen verschillende kostenmethodieken

Van Ierland geeft aan dat wat onder een methodiek wordt verstaan redactioneel helder moet worden verwoord.

Van Gerwen vindt dat als afbakening belangrijk is te vermelden dat er geen berekeningen worden uitgevoerd.

4. Discussie economische uitgangspunten (PDN2003-11)

Boone licht het stuk toe.

Het commentaar in de schriftelijk ronde heeft betrekking op

- terminologie en begrippen, die niet helder zijn
- voorbeelden sluiten niet aan bij theorie
- de stukken over MKBA en KE blijken niet zo relevant
- opmerkingen t.a.v. onderscheid primair secundair waardering
- vanuit fasering: methodologie geschikt voor monitoring

De discussie wordt geopend met het punt van Slangen: is natuur en milieu vergelijkbaar? Slangen licht toe dat het met name gaat over de omzetting van landbouwgrond in natuur (toegevoegde waarde van de landbouw daalt (gevolg voor nationaal inkomen, grondprijs stijgt (effect op de uitkomst in de financiële analyse)

Van Ierland vraagt of dit niet vergelijkbaar is met aankoop van grond t.b.v. de bouw van een zuiveringsinstallatie? Geconcludeerd wordt, mede met het schema in paragraaf 3, dat het methodologisch niet verschillend is.

Het belang van secundaire effecten verschilt, waarbij met name grondaankoop voor natuur speelt. In de methodiek moet aandacht zijn voor de verschillen tussen ontwikkelen van natuur ten opzichte van het beheer van natuur

Conclusie is dat in de methodiek het belang hiervan in een paragraaf geschetst moet worden.

Voorbeelden kunnen hierbij verduidelijking geven, ook al zijn ze niet compleet.

Zo kunnen secundaire effecten worden benoemd. Ze weglaten is niet terecht, gebruik zo nodig literatuur om aan te geven met welke onzekerheden ze zijn omgeven. Kunnen ook kwalitatief worden behandeld in de methodologie.

Discussie over het stuk (PDN 2003-11)

Inleiding

Van Ierland vindt dat begonnen moet worden met het toelichten van het begrip natuurkosten

- Wat verstaan we onder natuur
- Wat verstaan we onder kosten

Van Gerwen noemt het primaire motief voor het nemen van maatregelen
Van der Veeren vindt dat je met CVM methoden alles kunt vragen. Wel moet je je steeds afvragen wat je met de antwoorden kunt.
Streefkerk mist de consistentie in de methodieken als eis.

Van Gerwen vraagt naar de CBS methodiek. Resultaten staan vermeld op internet (WWW.CBS.NL). Dit zou als vertrekpunt kunnen worden gekozen, CBS heeft immers keuzes gemaakt. Wentink zegt dat de CBS methodiek in bijlage 2 in Boone et al.(2003) is beschreven, hij geeft ook aan dat deze natuurkostendiscussie kan leiden tot andere aanpak voor het CBS. Als aangegeven wordt wat er moet veranderen kan het CBS bekijken wat aanpassing van zo'n methodiek kost.

Boone geeft dat gekeken moet worden wat er al gedaan is, wat er mogelijk is en daar vervolgens praktisch mee moet worden omgegaan.
Van Gerwen geeft wel aan dat beperkingen (wat wordt niet meegenomen) helder naar de politiek moeten worden gecommuniceerd. Braat vindt dat er regelmatig even geijkt moet worden.

Uitgaven, kosten en lasten

Van Oostenbrugge vraagt wat MacSharry subsidies zijn. Gaat om compenserende bedragen t.b.v. landbouwbedrijven. Zou niet onder natuurkosten vallen.

Van Ierland reageert hierop. Wat rekenen we wel en wat niet toe aan natuur? Landbouw produceert ook landschap en van hieruit zouden ze er wel onder moeten vallen.

Van Oostenbrugge wijst op de breedte van het Natuurbeleid, omvat ook landschap.

Van Gerwen vult aan dat de filosofie achter de maatregelen belangrijk is. Wat is het primaire motief voor het nemen van de maatregel?

Hoekstra waarschuwt wel voor een hele brede definitie van natuur. Waar stopt dat?

Slangen vraagt of 'opportunity costs' ook een rol speelt. Hij mist dit in de beschrijving en vindt verder dat de kostenbegrippen van een nauwe benadering uit gaan. Wat te denken van het budgetstelsel?

Dalhuisen vult aan dat het kostenbegrip bij de Rijksoverheid moet passen en vraagt zich af of dit nu wel het geval is.

Van Ierland ziet graag nog wat meer structuur in de gehele paragraaf aangekondigd. Wanneer bespreek je wat?

Ook de toerekening van kosten zou hierin moeten staan. Het is wel van belang wie de kosten financiert. Dat moet in de tekst worden verduidelijkt.

Streefkerk merkt op dat kosten aan maatregelen zijn gekoppeld, en dat vanuit dat oogpunt uitgaan van uitgaven handiger is.

Het begrip maatregel leidt tot verwarring. Activiteit is een algemenere verwoording. Een maatregel leidt tot activiteiten. Beleid, maatregelen en activiteiten hangen met elkaar samen, hiervan kan een illustratie worden gegeven.

Van de Veeren vraagt of punt 5 van het commentaar van Brouwer (over lasten) wel goed is meegenomen in het stuk, dat blijkt het geval.

Van Gerwen vraagt hoe het CBS omgaat met de lidmaatschapsgelden, wat zijn dat in hun ogen (lasten, kosten). Wentink zal het navragen. Slangen denkt dat dit wel in de literatuur over de openbare financiën is terug te vinden. Het is een vrijwillige bijdrage, die als belangrijk wordt gezien een vrijwillige financiering van natuur.

Beschrijving definities kosten en opbrengsten

Opmerkingen over het schema aan Oltmer of Leneman doorgeven.

Van de Veeren ziet graag dat de keuze voor het moneteriseren van niet geprijsde effecten expliciet wordt gemaakt. Geeft tevens de afbakening met andere lopende trajecten weer (o.a. de OEI vervolgcacties, waar Dalhuisen direct bij betrokken is).

Doelen

Braat wijst op het kosteneffectiviteitsproject, waarvoor vandaag Teunis van Rheenen aanwezig is. Hij vervangt Saskia Ligthart (zwangerschapsverlof).

Van de Veeren meldt dat ook in het kader van de EU-Kaderrichtlijn Water een methodologisch spoor voor de bepaling van de effectiviteit is ingezet.

Monitoring

Van Oostenbrugge vraagt de achtergrond van het criterium over de inspanning (jaarlijkse weergave). Braat meldt dat dit samenhangt met het VBTB traject. Slangen vraagt daarop of er prestatie-indicatoren zijn. Braat antwoordt dat de ecologische kant van de monitoring is gedekt.

Van Ierland vraagt wat monitoren kosten betekent, en wat het verband is met activiteiten. Wentink vindt, naar aanleiding van de criteria bij het monitoringsdoel, dat de koppelen aan maatregelen (of activiteiten) ook hier belangrijk is.

Boone merkt op dat dit criterium bij effectiviteit essentieel is.

Er rijst de vraag of het doel is te monitoren per beleidscategorie. Braat geeft aan van wel. Het gaat dan niet over alle individuele categorieën, maar wel de belangrijkste

Verder gaat het ook om andere kosten dan die voor het Rijksbeleid gemaakt. Private categorieën ook mogelijk.

Hoekstra wijst er op dat het niet om al teveel geld gaat. Pas op voor mug-olifant verhaal.

Voorstel zoals ter tafel ligt is al in voorgaande discussies besproken (zie onder "inleiding).

Uitwerking waarbij primaire kosten uitgangspunt is, met een uitwerking van secundaire kosten in een kwalitatieve vorm.

Van de Veeren benadrukt dat secundaire kosten ook bij de Kaderrichtlijn Water een rol spelen (werkgelegenheid).

Ook kan hierbij gedacht worden aan effecten van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Oltmer vraagt hoe aan de informatie te komen voor de secundaire kosten. Dat kan immers heel breed worden opgevat. Van Ierland doet de suggestie dat de leden van het Platform literatuur omtrent deze kosten naar Oltmer sturen, zodat ze ermee aan de slag kan. Dit wordt afgesproken (**actiepunt platformleden**). Bijvoorbeeld het CBP heeft naar verwachting hier wel ervaring mee.

5. Rondvraag

Geen vragen

6. Volgende vergadering

30 september, Staatsbosbeheer, Driebergen, 9.00-12.00

Derde vergadering Platform Definitie Natuurkosten
30 september 2003
Staatsbosbeheer, Driebergen
Verslag definitief

Aanwezig: Boone (LEI), Oltmer (LEI), Streefkerk (Ministerie van VROM), Swede (Ministerie van Financiën), Dalhuisen (Ministerie van LNV), Gaaff (LEI), van Ierland (WUR- LSG Milieu-economie en natuurlijke hulpbronnen), van Oostenbrugge (Alterra), Kruitwagen (MNP, vervangt van Gerwen), Hoekstra (SBB), Wentink (CBS), Slangen (WUR-LSG Agrarische economie en Plattelandsbeleid), Braat (MNP, voorzitter), Leneman (LEI, verslag)

Speciaal voor agendapunt 3 Martijn van Wijk (Alterra)

Afwezig met bericht: Brouwer (RIZA), Van 't Riet (CPB)

1. Opening

2. Verslag vorige vergadering

Hoekstra vraagt naar aanleiding van het verschil tussen natuur en milieu (blz. 2) wat dat nu betekent bij de realisatie van een bedrijventerrein op landbouwgrond ipv de realisatie van natuur. Slangen legt uit dat vanuit de nationale economie een bedrijventerrein t.o.v. landbouwgrond meer opbrengt en zo een extra bijdrage levert aan het nationaal inkomen. Van Ierland wijst erop dat hierin geen aandacht is voor baten, inclusief de niet-monetariseerbare.

Gevraagd wordt of baten ook bij milieukosten een rol spelen. Kruitwagen geeft aan dat dit niet het geval is. Van Ierland schetst hierbij nog de achtergrond vanuit "Zorgen voor Morgen". Bij natuur is de situatie toch anders, vanuit de rol van natuur in onze samenleving.

Slangen geeft aan dat hij niet het kasstelsel, maar het budgetstelsel heeft bedoeld (blz. 3).

Er is behoefte aan een overzicht van initiatieven op gebied van natuur, kosten en baten. Dit zal worden rondgestuurd.

3. Natuur en Natuurbeleid (n.a.v. PDN 2003-14)

Martijn van Wijk licht het stuk kort toe. De voorzitter vraagt een eerste reactie van de aanwezigen.

Kruitwagen geeft 3 hoofdreacties aan

- De keuzes aanscherpen langs 3 wegen is oké
- Ze zou de kosten van beleving niet meenemen
- Heeft voorkeur voor het primaire motief als algemeen richtsnoer

Hoekstra reageert op het tweede punt, hij vindt dat het juist er wel bij hoort. Beleving en recreatie zijn belangrijke uitgaven bij Staatsbosbeheer.

Streefkerk ondersteunt ook het primaire motief als uitgangspunt. Hij mist in het stuk nog de aansluiting met de primaire netto kostendiscussie (different costs for different purposes). Hij vraagt waarom er verschil gemaakt wordt tussen natuur en natuurbeleid. Van Wijk licht toe dat er een verschil is. Denk bijvoorbeeld aan het vrijwillig natuurbeheer door boeren, die daarvoor

ook kosten maken, maar dit valt niet onder natuurbeleid. Van Oostenbrugge noemt in dit verband ook de provinciale landschappen, die ook buiten het overheidsbeleid om kosten voor natuur maken. Hoekstra noemt ook defensie terreinen als voorbeeld.

Boone vult aan dat de keuze voor natuur ook betekent meer stabiliteit; het beleid is nog wel eens aan verandering onderhevig.

Boone vindt dat het stuk veel problemen schetst, en dringt aan op keuzes, die pragmatisch moeten zijn.

Hoekstra vindt de indeling voor soorten natuurbeheer in het stuk nogal beleidsmatig. Is dat wel robuust, zo vraagt hij zich af. Hij vindt het goed dat natuurbeleving wordt meegenomen, dat is in lijn met wat Staatsbosbeheer doet.

Hij brengt een alternatief in voor de maatregelindeling:

3 strategieën: conservering, ontwikkeling en vervlechting (ontleend aan “ Werken met waarden bij Staatsbosbeheer – Natuurbehoud als beschavingsnorm” Boek in pauze uitgedeeld)

Van Ierland vindt de opsomming zinvol, maar hoe nu verder, wat gaan we ermee doen?

Slangen betwijfelt of het scheiden van natuur en natuurbeleid wel mogelijk is. Hij noemt hierbij het voorbeeld van de Milieucoöperaties. Zij krijgen subsidies van het Rijk, maar doen ook veel zelf aan natuur. Hoe te scheiden?

Verder hecht hij belang aan het onderscheiden van verschillende actoren. Hij noemt de samenleving, de belastingbetaler, de consument en bedrijven (zoals SBB) als voorbeelden.

Verder stelt hij het primaire motief ter discussie. Deels speelt hierbij mee het verdeling van de kosten (allocatie), bij multifunctioneel gebruik.

Van Oostenbrugge vindt dat het gebruiken van primaire motief *alleen* niet kan. Hij noemt het voorbeeld van Rijkswaterstaat, dat vele maatregelen treft in het rivierengebied ten behoeve van veiligheid, met daarbij grote gevolgen voor de natuur. Zijn dat dan geen natuurkosten?

Hoekstra noemt weer Defensie, en geeft aan dat het Natuurbeleid hiermee “meelift”. Braat vult aan dat dit in feite ook als baten van het natuurbeleid kunnen worden beschouwd.

Van Wijk brengt multifunctionaliteit ter sprake. Veel natuurterreinen hebben (veel) meer dan een functie (CO₂, waterberging, recreatie).

Dalhuisen vraagt zich af, net als van Ierland, hoe het geheel moet worden geoperationaliseerd. Verder mist hij de fiscale instrumenten in het verhaal, en ziet er graag aandacht voor.

Van Oostenbrugge vindt het een zinvol stuk, hij mist wel de instrumenten voorlichting en educatie. Verder vindt hij dat de bredere definitie van natuur zou moeten worden gehanteerd en vindt het ook jammer dat het buitenland wordt uitgesloten, Hij denkt dat dat zonder veel problemen kan worden meegenomen.

De aanvulling van Hoekstra vindt hij goed, omdat deze ook al de discussie over baten start.

Verder noemt hij, in relatie tot het primaire motief, ook de grote wateren als voorbeeld. Hoe daarmee om te gaan? Zie ook de activiteiten van waterschappen, die langzamerhand ook projecten uitvoeren die natuur als doel hebben.

Als procedurevoorstel voor het natuurdefinitiestuk lijkt het hem goed dit (analoog aan de werkwijze rond grond) ook eens voor te leggen bij ecologen in bijvoorbeeld Nijmegen en Leiden.

Gaaff brengt als criterium voor het onderscheiden van verschillende categorieën van natuur nog de toegankelijkheid in. Ook ontoegankelijke achtertuinen kunnen ecologische waarde hebben.

Braat ziet als belangrijkste volgende stap het slaan van een brug tussen de natuurdefinitie en de kostendefinitie. Op basis van de discussiestukken ziet hij wel mogelijkheden.

Boone brengt in dat wat hem betreft de methodiek onafhankelijk zou moeten zijn van verschillen tussen actoren. Hierop wordt verschillen gereageerd. Braat vindt dat actoren wel geïnventariseerd moeten worden, Wentink zegt dat het niet uit moet maken voor de methodiek wie wat doet. Van Oostenbrugge vindt actoren wel belangrijk (zie waterschapsvoorbeeld).

Braat formuleert vervolgens een indeling:

- hoofdmotief natuur
- hoofdmotief beleving natuur (multifunctionele terreinen)
- landschap (buiten de bebouwde kom): natuurlijke elementen
- natuurlijke elementen in de stad
- landgoederen
- privé tuinen

Van Oostenbrugge brengt daarna het criterium collectief belang in (hoge natuurlijke rijkdom). Hij weet dat dit ook in privé-tuinen kan spelen (de kamsalamander komt daarin voor en deze valt onder Europese richtlijnen). Dit is geen incidentele situatie.

Hoekstra vindt dat ook omvang (hectare) als criterium een rol moet spelen en noemt daarbij het voorbeeld van de Boswet. Zou als uitgangspunt gekozen kunnen worden.

Van Ierland meent dat vrij eenvoudig een inventarisatie van de omvang van verschillende categorieën mogelijk is en nodig bij het definitief vaststellen van een indeling; Hans L: klopt deze laatste bewering wel?

Leneman vraagt zich af of de voorgestelde indelingen ook voor water gelden. Vastgesteld wordt dat voor water veel via indirecte restricties op andere functies tbv natuur wordt geregeld (abiotische functies). Daarnaast is de uitwerking van de EU kaderrichtlijn water nog onduidelijk.

Swede wijst erop dat vanuit de verantwoordelijkheid van de overheid het hebben van inzicht in de verschillende actoren wel degelijk belangrijk is. Wie kan het natuurbeleid het beste uitvoeren? Verder meent hij dat collectief belang als criterium ook een rol speelt, maar denkt ook dat hierbinnen keuzes nodig kunnen zijn.

Van Ierland vraagt aan Braat of bij de indeling de natuurdoeltypen ook een rol spelen. Braat antwoordt dat er weliswaar natuurdoelen zijn met een taakstelling, maar dat de natuurdoeltypenindeling een brug te ver is. Er is veel ambitie, de realisatie blijft achter.

Van Ierland vindt dat inzicht hierin wel van belang is vanuit kosteneffectiviteit. Dat moet echter maar bij kosteneffectiviteitsvragen, die het MNP heeft, worden beantwoord, meent Kruitwagen.

Van Oostenbrugge noemt het landschapsbeleid. Valt toch ook onder de nota Natuur voor Mensen, is echter ook deels ruimtelijk beleid. Is belangrijk omdat bijvoorbeeld de ondertunneling van het Groene Hart dan (deels) ook onder natuurkosten zou vallen. Hierover ontstaat discussie.

Van Wijk meent dat dit toch niet onder natuurkosten kan vallen, is toch meer een milieumaatregel?

Van Ierland heeft daarom behoefte aan duidelijkheid: wat is natuur, wat is landschap, wat is milieu. Moet aandacht hebben in de vorm van een passage in de rapportage.

Van Wijk brengt ook naar voren dat de tunnel als een compensatie kan worden beschouwd. Eerst iets vernielen, en vervolgens iets toevoegen, moet dat wel onder natuurkosten vallen.

Braat beschouwt de notitie als een goede opstap en hij biedt aan dat een operationalisering door het MNP wordt voorbereid.

Boone komt nog even terug op de afbakening met het ruimtelijk beleid. Dit geldt volgens hem ook voor recreatie, veiligheid (steden). Van Wijk brengt naar voren dat de notitie uit is gegaan van het primaire motief als afbakingscriterium. Braat brengt ook de afbakening naar ministeries nog naar voren. Slangen noemt nog actoren in het algemeen. Hij meent dat je niet zonder kunt.

Swede noemt nog de aansluiting in de verdere uitwerking bij de VBTB, waarbij de departementale doelstellingen verder uitgesplitst worden naar operationele doelstellingen. Dit kan helpen bij wat er aan natuur moet worden toegerekend.

Boone heeft in de tussentijd een besliscriterium geformuleerd (bord)

(Vanuit de vraagstelling: zijn het natuurmaatregelen???)

worden er extra kosten voor natuur gemaakt

is natuur het primaire motief voor het nemen van de maatregel

worden extra kosten boven een basisniveau gemaakt voor natuur

is er een verdeling van kosten over doelen

Braat vat nog even samen

Actoren hebben een volgende rol

Water wordt wel meegenomen

Behoeftte aan een afbakening met andere beleidsterreinen

Het gaat om natuur en natuurbeleid!

Hoekstra heeft t.a.v. water nog een laatste suggestie om aan te sluiten bij de trits vasthouden, bergen en afvoeren als het gaat om de toerekening van (water-)maatregelen aan natuur.

4. Secundaire effecten van natuur

Bij het stuk over grond en Natuurkosten is een bijlage over secundaire effecten opgenomen.

Slangen merkt op dat het gaat om verlies in netto toegevoegde waarde, niet verlies aan inkomen.

Streefkerk vult aan dat vanuit de stad beredeneerd veiligheid ook secundair effect kan worden genoemd. Kruitwagen wijst erop dat ook hier weer zowel kosten en baten een rol spelen.

5. Natuurkosten en grond

Slangen presenteert ter inleiding een grafiek, met het doel duidelijk te maken welke prijs er voor de grond in rekening moet worden gebracht bij verandering van landbouw- naar een natuurfunctie. Hij geeft aan dat de overheid via haar EHS beleid een prijsopdrijvend effect teweeg heeft gebracht (basis: Polman, Luijt en Slangen,

Duidelijk is wel dat er regionale verschillen zijn in prijzen die voor natuurgrond worden betaald.

Braat vraagt reacties op de notitie en de commentaren die er op gegeven zijn door Luijt en Stolwijk.

Leneman stelt de vraag of grond gewaardeerd moet worden , en haalt het verschil tussen bestaande en nieuwe, nog te ontwikkelen, natuur, naar voren.

Van Oostenbrugge is het in het algemeen eens met de voorstellen, heeft wel moeite met het commentaar van Luijt.

Boone licht vervolgens de notitie kort toe. Hij noemt twee belangrijke uitgangspunten voor de notitie:

Bedrijfseconomische kosten en een gelijke behandeling voor bestaande en nieuwe natuur.

Swede vindt in de notitie niet zoveel aanknopingspunten.

Slangen vindt dat bestaande en nieuwe natuur anders behandeld moeten worden. Het zijn immers goederen met een verschillende eigendomsbundel, o.a. bestaand uit wettelijke regelingen etc.

Boone meent dat in alle gevallen opportunity costs een rol spelen.

Van lerland noemt alternatieve aanwending het centrale begrip hier. Hij denkt dat het zinvol is in de vraagstelling toe te voegen dat van de bestaande wettelijke kaders wordt uitgegaan. Dan is niet alles alternatief aanwendbaar. Dit is voor bestaande en nieuwe natuur toepasbaar. Verder wijst hij erop dat ook marktverstoringen plaats kunnen vinden. Zou ook aan de orde moeten komen. Eigenlijk gaat het ook hier weer om Maatschappelijke kosten en baten (en dus afwegingen).

Braat geeft een voorzet voor hoe verder te gaan? In ieder geval is op dit moment de nieuwe natuur verreweg het interessant. Dus moet dat voorrang krijgen. Gaaff vult dit aan vanuit vragen rond kosteneffectiviteit.

Van Oostenbrugge wijst er op dat het Kabinet bestaande natuur niet meer aankoopt, vergeet dus bestaande natuur niet!

Voor de volgende vergadering moet dit alles in een eerste concept worden gegoten. Dit helpt de discussie verder. Van lerland gaat ervanuit dat daarin (dat concept) rekening gehouden wordt met de gemaakte opmerkingen. Braat geeft aan dat daarvoor binnen het MNP procedures bestaan.

Swede vult aan dat ook het werken bij de Rijksoverheid op kasbasis aandacht moet krijgen. Leg hiermee de verbinding.

Hoekstra vraagt of naast verwerving ook inrichting en rol speelt. Boone meldt dat dit wordt meegenomen.

Braat vraagt aan de projectgroep aan Stolwijk, Luijt en Slangen te melden hoe er met hun commentaar wordt omgegaan.

6. Vervolgafspraken

7. Volgende vergadering

28 november, Staatsbosbeheer, Driebergen, 9.00-12.00

**Vierde vergadering Platform Definitie Natuurkosten
28 november 2003
Staatsbosbeheer, Driebergen
Verslag (concept)**

Aanwezig: Van 't Riet (CPB), Streefkerk (Ministerie van VROM), Swede (Ministerie van Financiën), van Oostenbrugge (Alterra), Van Gerwen (MNP), Hoekstra (SBB), Wentink (CBS), Boone (LEI), Slangen (WUR-LSG Agrarische economie en Plattelandsbeleid), Braat (MNP, voorzitter), Leneman (LEI, verslag)

Verder namens de projectgroep Martijn van Wijk (Alterra)

Afwezig met bericht: Brouwer (RIZA), Oltmer(LEI), Van Ierland ((WUR- LSG Milieu-economie en natuurlijke hulpbronnen), Dalhuisen (Ministerie van LNV)
Brouwer heeft schriftelijk gereageerd op het concept.

1. Opening

2. Verslag vorige vergadering

Slangen merkt op het hij over de invloed van de EHS op de grondprijs niet iets beweert, maar dat hij citeert uit Polman, Luijt en Slangen

Streefkerk bedoelt te zeggen dat kosten van het beleid wel meegenomen moeten worden. Wentink heeft precies het tegengestelde bedoeld bij kosten voor actoren.

3. Bespreking concept rapport

Leneman geeft een korte toelichting. De verschillende discussiestukken zijn nu aan elkaar geschreven, naar aanleiding van de vorige vergadering. Er is geen aandacht voor de uitvoering van de voorgestelde keuzes (bijvoorbeeld in de dataverzameling).

Algemene ronde

Slangen mist basisoverzichten uit de literatuur (deelt uit: Arie Oskam en Louis Slangen, 1998; *The financial and economic consequences of a wildlife development and conservation plan: a Case study for the Ecological Main Structure in The Netherlands*. In : Dabbert, S. , A. Dubgaard and M. Whitby (eds), 1998. *The economics of Landscape and Wildlife Conservation*. CAB International.

Verder mist hij nog een krachtige lijn in het verhaal en vindt de kostenbegrippen verwarrend (wie is de actor). Hij suggereert om er een rapport over uitgaven van te maken. Hij geeft aan zich niet verantwoordelijk voor de inhoud te voelen.

Er ontstaat vervolgens een discussie over de centrale vraag, die het rapport moet beantwoorden. Van Gerwen vat deze samen als
“ bepaling van de kosten die Nederland maakt voor natuur als geheel (naar analogie met milieukosten)”

Boone vult aan dat het gaat over de som van kosten van actoren.
Er is behoefte om kostenbegrip verder toe te lichten.

Van 't Riet signaleert een dubbelheid in de begrippen, aan de ene kant gaat het over uitgaven en aan de andere kant over kosten-baten analyse. Dat moet veel helderder worden gemaakt. Er worden nu mogelijke dubbeltellingen gesignaleerd (vermogenskosten en grondkosten)

Van Gerwen vindt daarom dat kosten en financieringsstromen uit elkaar moeten worden gehaald.

Een schema met relatie tussen kosten/lasten/overdrachten is verhelderend.

Streefkerk gaat hierop door en suggereert als eerste aandacht aan financiering te geven, daarna aan kosten en van daaruit aan kosten-baten analyse. Zo kom je vanzelf ook Kosteneffectiviteit tegen.

Swede vindt het rapport concreet en verhelderend. Hij heeft wel opmerkingen over het omgaan met subsidies, en dat die niet als kosten worden beschouwd vanuit het Rijk. Denkt daarbij aan kosten voor verwerving. Mogelijk is rapport van Bas Folkers (nu bij LNV in dienst) hierbij handig.

Van Gerwen wijst nog op de onderlinge vergelijkbaarheid van gegevens (blz 6). Verder ziet hij graag een kader wat er allemaal onder natuurkosten valt volgens de definitie (100%), en wat daarvan in het rapport aan de orde komt. Lege plaatsen in zo'n kader zijn vervolgens niet erg!

Van Oostenbrugge wil graag dat de rol van gemeenten en provincies expliciet genoemd wordt.

Slangen formuleert een titel voor het rapport "Uitgaven die Nederland maakt voor natuur en natuurbeleid"

Swede wil graag een lijst met definities toegevoegd zien.

Hoofdstuk 2

Van Oostenbrugge vindt dat de gegevens voor oa. Bestaande natuur overeenkomstig die van het Rijk moeten zijn. Zoek even contact met Hendrien Bredenoord (MNP). Geen discussie over cijfers veroorzaken.

Van Gerwen: Water wordt niet consistent behandeld, het is echter niet duidelijk gebracht; laat maar weg. Hoekstra vindt dat niet verstandig gezien de hoeveelheden geld die in de grote wateren wordt gestoken, met name het IJsselmeer. Van Oostenbrugge vult hierbij ook de Waddenzee aan.

Van Gerwen concludeert dat de wateren een plaats moeten hebben in zijn schema (Waddenzee etc)

Van Gerwen wil graag nog wat meer zien over de aansluiting bij het CBS en bij de methoden die de OECD hanteert.

Slangen noemt een derde reden waarom uitgaven en kosten kunnen verschillen: Het tegen een andere waarde waarden dan de uitgave prijs (actuele waarde).

Schwede vraagt zich af of er geen dubbeltellingen zijn met subsidies. Boone legt uit dat kosten juist niet meegenomen worden om dubbeltellingen te voorkomen. Als ook subsidies als kosten worden meegenomen dan worden de kosten meegenomen bij de betreffende actor en daarna weer bij de subsidiegever.

Waardering van gronden

Hoekstra vindt dat het wel of juist niet rekenen met eigendomskosten van natuurorganisaties afhangt van het feit of ze economisch eigendom hebben. Er is verschil tussen economisch en juridisch eigendom. Punt om verder uit te zoeken.

Hoekstra noemt de compensatie (via ruilen) als een maatregel waar SBB vaak gebruik van maakt (30:1 komt voor); het derde alternatief is dus niet volledig, kan ook worden uitgebreid.

Van Oostenbrugge vindt dat in de tekst functiewijziging en bestemmingswijziging verward wordt.

Swede bekijkt het vanuit de uitgaven en kosten; kan voor alle terreinbeheerders dezelve systematiek worden gehanteerd?

Van Gerwen mist in het algemeen nog richtlijnen voor afschrijven (methode –lineair etc), investeringsselectie (zou in H4 een plaats moeten hebben).

Hoofdstuk 3

Van Oostenbrugge merkt op dat er een verschil is tussen H2 en H3 in het omgaan met water. Verder vraagt hij aandacht voor het ruimtelijk beleid (restrictief) in relatie tot landschap. Is dat nu een secundair effect? Hij mist ook de relatie met het planologisch instrumentarium.

Er wordt uitgegaan van de NVM definitie van natuur; hoe is dan de verhouding met landschap (bijvoorbeeld het bufferzonebeleid van VROM).

Hij constateert ook dat soms van de brede definitie van natuur wordt uitgegaan en soms van een minder brede. Hij adviseert tenslotte om het rapport te beperken tot geldstromen en dan met name voor ecologische doelen en voor recreatie.

Vervolgens wordt gesproken over apparaat vs uitvoeringskosten. Wordt door elkaar gebruikt,

Hoekstra vraagt concreet of een bankje als natuurkosten wordt beschouwd. Van Wijk zegt hierop dat t.a.v. recreatie een basisopenstelling wel onder natuurkosten valt, maar alle extra's hierboven niet.

Geconstateerd wordt dat het OVO-drieluik van belang is en de kosten daarvan moeten kunnen worden geïdentificeerd. Voorlichting en Educatie horen bij het natuurbeleid en vormen dus onderdeel van Natuurkosten.

Hoekstra vraagt hoe het zit met de kosten voor een ecoduct. Van Wijk meldt dat indien het voor ontsnippering is aangelegd (en dus deel vormt van het natuurbeleid) meegenomen moet worden, in andere gevallen niet. Het concept is hierover overigens niet consistent.

Van Gerwen vindt dat Hoofdstuk 2 en Hoofdstuk 3 verwisseld kunnen worden.

Slangen merkt op dat multifunctionaliteit een probleem kan zijn. Van Wijk antwoordt dat het met name om keuzes (arbitrair) gaat.

Van Oostenbrugge vindt het voorbeeld bij multifunctionaliteit verkeerd. Recreatie valt immers onder natuur. Multifunctionele landbouw zou beter op zijn plaats zijn.

Hoofdstuk 4

Hieraan wordt niet al te veel tijd besteed, ook gezien de opmerkingen vooraf. Van Gerwen noemt nogmaals een schema, en mist in H4 opslagpercentages, afschrijvingsmethoden etc. Het kan allemaal concreter.

4. Evaluatie 2003

In de discussie vandaag is aandacht geweest voor verschillende aspecten, die ook al in voorgaande platformbijeenkomsten zijn besproken. Het gaat om de relatie tussen kosten en Financiering, kosten en verschillende actoren, afgeleide kosten en opbrengsten, de positie van grond. Niet alles kan tegelijkertijd worden opgepakt. Dat is ook al in augustus geschetst.

Van belang is wel dat er een verband is met andere activiteiten Streefkerk verwoordt dat door te wijzen op de aansluiting met de OEI voor wat betreft het kostenbegrip. Verder geeft hij aan dat het doel van de berekeningen heel belangrijk blijft. Wat wil je met een berekeningen doen (een Kosten-baten-analyse, een Kosteneffectiviteitsanalyse? Stel het doel centraal.

Slangen vult hierbij aan dat grond een aparte plaats verdient in relatie tot Natuur.

Nadruk ligt dus op de vraag waar je en methodiek voor wilt gebruiken.

Het MNP is naast kosten ook in de baten van het natuurbeleid geïnteresseerd. Het gaat om het brede spectrum. Bij grote projecten moeten ook de baten in beeld zijn. Braat refereert hierbij aan discussies over de OEI, waarin het MNP ook een rol wil spelen. Verder kan het zinvol zijn het verschil te maken tussen heden (vooruitkijken) en verleden.

Braat vat een en ander nogmaals samen en geeft zo aanzetten tot volgend jaar. Hij vraagt de platformleden naar hun mening.

Hoekstra vindt activiteiten volgende jaar zinnig, zeker als ook de baten in beeld komen. Staatsbosbeheer heeft hier ervaring mee.

Streefkerk vindt de verdere invulling van hoofdstuk 4 minstens zo belangrijk. En hij denkt dat in OEI kader ook al aspecten worden opgepakt (verantwoordelijkheid LNV), focus daar dus niet op. De vraag is dus relevant wat het MNP wil met KBA etc in relatie tot beleidsvragen.

Van Gerwen ziet volgende jaar met name de toepassing van de methodiek en het oppakken van nog onbeantwoorde stukken (geparkeerd) als belangrijkste activiteiten.

Van Oostenbrugge noemt de samenhang met kosteneffectiviteit en vraagt na te denken over betrokkenheid van Natuurmonumenten/Platteland Natuurlijk (?)

Wentink vraagt zich af of het uit elkaar trekken van kosten en financiering zo eenvoudig is.

Boone wijst op de continuïteit in relatie tot de deskundigheid in de groep; ziet graag nog meer besluiten door het platform.

Swede heeft net als Wentink vraagtekens bij het uit elkaar halen van kosten en financiering

Van 't Riet benadrukt dat hij voor het kostenbegrip graag aansluiting zoekt bij MKBA/OEI initiatieven.

Slangen ziet graag financiële analyse en uitgaven en inkomsten gescheiden en vindt ook grond een specifiek geval.

Braat geeft aan dat wat hem betreft het platform door kan gaan. Hij beziet of Van Ierland kan worden benaderd als voorzitter; hij verwacht dat hij, zeker in relatie tot MKBA en afgeleide kosten/opbrengsten, belangstelling kan hebben.

5. Vervolgafspraken

6. Rondvraag

Van 't Riet vraagt of het MNP denkt aan het samenvoegen van Kosteneffectiviteit en Natuurkosten. Braat meldt dat het MNP eraan denkt om activiteiten van natuurkosten en kosteneffectiviteit dicht bij elkaar te voegen.

Detailopmerkingen per bladzijde

H1, 2 en 3

Blz 7

Relatie met CBS werk ook als criterium aangeven, naast relatie met OECD
Afbakening tot Nederland niet altijd helder in rapport
Terminologie actoren en doelgroepen door elkaar gebruikt

Blz 10

Aanvullend verschil uitgaven-kosten in de waardering tegen nominale prijzen bij uitgaven en ..... prijzen bij opportunity

Blz 18

De derde waarderingsgrondslag zou eigenlijk algemene geformuleerd kunnen worden " omzetting naar andere bestemming". Omzetting naar landbouwgronden kan beschouwd worden als ondergrens.

Blz 19

Functie tabel 2.2 onduidelijk. Wat stelt dit voor
Blz 20 2.4.3 gaat het nu om bestemmingswijzigingen of functiewijzigingen??

Blz 22

2.5
Hier missen verschillende afschrijvingsmethoden
Vanuit welke positie belicht? Verschillende invalshoeken mogelijk

Blz 23

In voorstel relatie met milieukosten beter leggen.
Voetnoot: zin loopt niet

Blz 30

Wat zijn nu subsidies (bij uitvoering van het natuurbeleid), zie opmerking Swede.

Blz 31 bovenaan. Het gaat hier alleen om de uitgaven van LNV niet om de totale rijksuitgaven.

Blz 33

Multifunctioneel wel goed verwoord in een voorbeeld!!

H4

Blz 2 bij de actoren zijn de bedrijven vergeten.

Verschenen werkdocumenten in de reeks 'Planbureau - werk in uitvoering (per 15 februari 2004)

Werkdocumenten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van het Natuurplanbureau, vestiging Wageningen – gebouw Alterra-oost, kamer 1.422; tel: (0317) 47 78 45; e-mail: info@npb-wageningen.nl)

Werkdocumenten vanaf nummer 2001/01 zijn ook te downloaden via de NPB-website www.natuurplanbureau.nl

1998

- 98/01 *Querner, E.P., Th.G.C. v.d. Heijden & J.W.J. v.d. Gaast.* Beschikbaarheid grond- en oppervlaktewater voor natuur. Nadere uitwerking en toepassing in Oost-Gelderland.
- 98/02 *Reijnen, R.* (samenstelling) Graadmeters biodiversiteit terrestrisch. Graadmeters bijzondere natuurkwaliteit terrestrisch t.b.v. de Natuurplanbureaufunctie en graadmeter ruimtelijke kwaliteit natuur voor Monitoring Kwaliteit Groene Ruimte (MKGR).
- 98/03 *Higler, L.W.G.* Graadmeters biodiversiteit aquatisch.
- 98/04 *Dijkstra, H.* Graadmeters voor landschapskwaliteit. Raamwerk en bouwstenen voor een kwaliteitsindex 2000+.
- 98/05 *Sprangers, J.T.C.M.* (red.) Graadmeters voor algemene natuurkwaliteit: een eerste verkenning.
- 98/06 *Nabuurs, G.J. & M.N. van Wijk.* Graadmeters voor de fysieke produkten van bos.
- 98/07 *Buijs, A.E., J.F. Coeterier, P. Filius & M.B. Schöne.* Graadmeters sociaal draagvlak en beleving
- 98/08 *Neven, M.G.G. & E.E.M. Verbij.* Laten we wel zijn! Studie naar conceptualisering van natuurgerelateerd welzijn.
- 98/09 *Kuindersma, W. (red.), P Kersten & M. Pleijte.* Bestuurlijke graadmeters. Een inventarisatie van bestuurlijke graadmeters voor de Natuurverkenning 2001.
- 98/10 *Mulder, M., M. Klaassen & J. Vreke.* Economische graadmeters voor Natuur. Ontwikkeling raamwerk en aanzet tot invulling verdelingsgraadmeters.
- 98/11 *Smaalen, J.W.M., C. Schuiling, G.J. Carlier, J.D. Bulens & A.K. Bregt.* Handboek Generalisatie. Generaliseren ten behoeve van graadmeteronderzoek in het kader van Natuurplanbureaufunctie.
- 98/12 *Dammers, E. & H. Farjon.* Naar een nieuwe benadering voor de scenario's van de Natuurverkenningen 2001.
- 98/13 vervallen
- 98/14 *Hinssen, P.J.W.* Activiteiten in 1999 in toeleverende onderzoeksprogramma's. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau.
- 98/15 *Hinssen, P.J.W.* (samenstelling). Voorstudies Natuurbalans 99. Een inventarisatie van de haalbaarheid van een aantal onderwerpen.

1999

- 99/01 *Kuindersma, W.* (red). Realisatie EHS. Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999 voor de onderdelen Begrenzing en realisatie EHS, Strategische Groenprojecten, Landinrichting, Compensatiebeginsel en Bufferbeleid.

- 99/02 *Prins, A.H., T. van der Sluis en R.M.A. Wegman.* Begrenzing van beekdalen in de Ecologische hoofdstructuur.; De relatie met biodiversiteit van planten.
- 99/03 *Dijkstra, H.* Landschap in de natuurbalans 1999.
- 99/04 *Ligthart, S.* Bescherming van natuurgebieden, nationale en internationale instrumenten.; Intern achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/05 *Higler, B & S. Semmekrot.* Verkennende studie graadmeter natuurwaarde laagveenwateren
- 99/06 *Neven, I. K. Volker & B. van de Ploeg.* Tussenrapportage van een exploratief onderzoek naar de indicering van het concept maatschappelijk draagvlak voor de natuur.
- 99/07 *Wijk, H. van & H. van Blitterswijk.* Achtergronddocument bij de Natuurbalans 1999.
- 99/08 *Kuindersma, W.* Beleidsevaluatie voor de Natuurbalans; Een handleiding voor medewerkers aan de Natuurbalans.
- 99/09 *Hinssen, P. J. Luijt & L. de Savornin Lohman.* Het meten van effectiviteit door het Natuurplanbureau; Enkele overwegingen.
- 99/10 *Koolstra, B.J.H., G.W.W. Wameling & V. Joosten.* Modelkoppeling en –aanpassing SMART/SUMO – LARCH; Modelkoppeling en aanpassing ten behoeve van integratie in de natuurplanner in het kader van het project Graadmeters Natuurwaarde Terrestrisch.
- 99/11 *Koolstra, B.J.H., R.J.F. Bugter, J.P. Chardon, C.J. Grashof, J.D. van Kuijk, R.M.G. Kwak, A.A. Mabelis, R. Pouwels & P.A.Slim.* Graadmeter natuurwaarde terrestrisch; Verslaglegging van de uitgevoerde werkzaamheden.
- 99/12 *Wijk, M.N. van, J.G.de Molenaar & J.J. de Jong.* Beheer als strategie; Een eerste aanzet tot ontwikkelen van een graadmeter beheer (tussenrapportage).
- 99/13 *Kuindersma, W. & M.Pleijte.* Naar nieuwe vormen van beleidsevaluatie voor het Natuurplanbureau?; Een overzicht van evaluatiemethoden en de toepasbaarheid daarvan.
- 99/14 *Kuindersma, W, M. Pleijte & M.L.A. Prüst.* Leemtes in de beleidsevaluatie natuurbalansen ingevuld?; Een verkenning van de mogelijkheden om enkele leemtes in het evaluatiedeel van de Natuurbalans op te vullen.
- 99/15 *Hinssen, P.J.W. & H. Dijkstra.* Onderbouwende programma's; de resultaten van 1999 en de plannen voor 2000. Inventarisatie van projecten en de betekenis van de resultaten daaruit voor producten van het Natuurplanbureau
- 99/16 *Mulder, M. Wijnen & E.Bos.* Uitgaven, kosten en baten van natuur; Inventarisatie van de rijksuitgave aan natuur, bos en landschap en toepassing van maatschappelijke kosten-batenanalyses bij natuurbeleidsverkenning.
- 99/17 *Kalkhoven, J.T.R., H.A.M. Meeuwssen & S.A.M. van Rooij.* Omzetting typologie Basiskaart Natuur 2020 naar typologie Begroeiingstypenkaart
- 99/18 *Schmidt, A.M., M. van Heusden & C.J. de Zeeuw.* Tussenresultaten project Informatielogistiek Natuurplanbureau
- 99/19 *Buijs, A.E., M.H. Jacobs, P.J.F.M. Verweij & S. de Vries.* Graadmeters beleving; theoretische uitwerking en validatie van het begrip 'afwisseling'
- 99/20 *Farjon, H. J.D. Bulens, M. van Eupen, K.Schotten & C. de Zeeuw.* Plangenerator voor natuur-scenario's; ontwerp en verkenning van de technische mogelijkheden van de Ruimtescanner
- 99/21 *Berg, A.E. van den.* Graadmeters beleving: Horizonvervuiling (*vervallen*)

2000

- 00/01 *Sluis, Th. Van der.* Natuur over de grens; functionele relaties tussen natuur in Nederland en natuurgebieden in grensregio's
- 00/02 *Goossen, C.M., F. Langers & S. de Vries.* Recreatie en geluidbelasting in 1995 en 2030; onderzoek voor Milieuverkenning 5
- 00/03 *Kelholt, H.J & B. Koole.* N-footprint 1980 – 1997, doorkijk 2030
- 00/04 *Broekmeyer, M.E.A., R.P.B. Foppen, L.W.G. Higler, F.J.J. Niewold, A.T.C. Bosveld, R.P.H. Snep, R.J.F. Bugter & C.C. Vos.* Semi-kwantitatieve beoordeling van effecten van milieu op natuur

- 00/05 *Broekmeyer, M.E.A. (samenstelling)*. Stroom- en rekenschema's 1^e fase VijNo thema natuur. Bijlagerapport voor de bouwsteen natuur en de indicatoren natuurkwaliteit, landschapskwaliteit en confrontatie recreatievraag en –aanbod
- 00/06 *Vegte, J.W. van de & E. Turnhout*. De maat van de natuur; een onderzoek naar waarderingsgrondslagen in graadmeters voor natuur
- 00/07 *Kuindersma, W., M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij*. Realisatie Ecologische Hoofdstructuur 2000. Achtergronddocument bij hoofdstuk 4 van de Natuurbalans 2000
- 00/08 *Kuindersma, W. & E.E.M. Verbij*. Realisatie van groen in de Randstad. Achtergronddocument bij hoofdstuk 9 van de Natuurbalans 2000
- 00/09 *Van Wijk, M.N., M.A. Hoogstra & E.E.M. Verbij*. Signalen over natuur en landschap. Achtergronddocument bij hoofdstuk 2 van de Natuurbalans 2000
- 00/10 *Van Wijk, M.N. & H. van Blitterswijk*. Evaluatie van het bosbeleid. Achtergronddocument bij hoofdstuk 5 van de Natuurbalans 2000
- 00/11 *Veeneklaas, F.R. & B. van der Ploeg*. Trendbreuken in de landbouw. Achtergrondrapport project VIJNO-toets van het Milieu- en Natuurplanbureau voor de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening
- 00/12 *Schaminée, J.H.J. & N.A.C. Smits*. Kwantitatieve veranderingen in de vegetatie van drie biotopen (laagveenwateren, heide en schraalgraslanden) voor zeldzaamheid en voedselrijkdom over de periodes 1930-1950 (referentie), 1980-1990 en 1990-2000. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2000
- 00/13 *Willemsen, J.P.M. & A.M. Schmidt*. Datacatalogus. Eerste inventarisatie van geo-data beschikbaar voor het Natuurplanbureau
- 00/14 *Klijn, J.A.* Landbouw, natuur en landschap in Nederland; een voorverkenning voor de Natuurverkenning 2
- 00/15 *Klijn, J.A.* Landschap in Natuurplanbureau-producten: een mental map en onderzoeksaanbevelingen
- 00/16 *Elbersen, B., R. Jongman, S. Mûcher, B. Pedrolì & P. Smeets*. Internationale ruimtelijke strategie
- 00/17 *Berends, H, E den Belder, N. Dankers & M.J. Schelhaas*. Een multidisciplinaire benadering van de gebruikswaarde van natuur; verkenning van een methode om ontwikkelingsopties voor (stukken) natuur te beoordelen

2001

- 01/01 *Jansen, S. m.m.v. R. P.H. Snep, Y.R. Hoogeveen & C. M. Goossen*. Natuur in en om de stad
- 01/02 *Baveco, H., J.C.A.M. Bervaes & J.Vreke*. Advies over de ontwikkeling van modellen voor het Natuurplanbureau
- 01/03 *Zouwen, M. van der & J. van Tatenhove*. Implementatie van Europees natuurbeleid in Nederland
- 01/04 *Sanders, M.E. & A.H. Prins*. Provinciaal natuurbeleid: kwaliteitsdoelen voor de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/05 *Reijnen, M.J.S.M.. & R. van Oostenbrugge*. Wetenschappelijke review van SMART-MOVE. Onderdeel van het kern-instrumentarium van het Natuurplanbureau
- 01/06 *Bruchem, C. van*. Stuwende schaarste. Over de drijvende kracht achter de ontwikkeling van de agrarische sector
- 01/07 *Berkhout, P., G. Migchels & A.K. van der Werf*. Te hooi en te gras. Verkenning naar ontwikkelingen in de grondgebonden veehouderij en gevolgen hiervan voor natuur en landschap
- 01/08 *Backus, G.B.C.* Parels in de Peel. Intensieve veehouderij en natuur in Nederland Plattelandstad
- 01/09 *Salz, P.* Requiem voor de visserij in Vis Mineur
- 01/10 *Smit, A.B.* Ruimte voor akkers en tuinen, bomen en bollen. Verkenning naar ontwikkelingen in de akkerbouw en opengrondstuinbouw en effecten hiervan op natuur en landschap
- 01/11 *Bouwma, I.M., J.A. Klijn & G.B.M. Pedrolì*. Voorstudies Natuurverkenningen 2002 – onderdeel internationaal. Deel A: Europees beleid, wetgeving en financiële middelen, nu en in de toekomst; Deel B: Verkenning internationale waarden Nederlandse natuur en landschap
- 01/12 *Oerlemans, N., J.A. Guldemon & E van Well*. Agrarische natuurverenigingen in opkomst. Een eerste verkenning naar natuurbeheeractiviteiten van agrarische natuurverenigingen
- 01/13 *Koster, A., A. Oosterbaan & J.H. Spijker*. Ontwikkeling van natuur in de Nederlandse steden

- 01/14 *Bos, E.J. & J.M. Vleugel (eindred).* Uitgaven aan natuur door Rijk, provincies, lagere overheden, particulieren en de EU
- 01/15 *Oostenbrugge, R., F.J.P. van den Bosch & K.M. Sollart.* Natuurbalans 2001: enquête resultaten provincies
- 01/16 *Bouwma, I.M.* Programma Internationaal Natuurbeheer 1996 – 2000. Doelen & besteding
- 01/17 *Jonkhof, J.F. & M.P. Wijermans.* De Deltametropool: een grenzeloos parklandschap!
- 01/18 *Jonkhof, J.F. & W. Timmermans m.m.v. J. Borsboom-van Beurden & L. Crommentuijn.* Groen wonen tussen stad en land
- 01/19 *Keuren, A, H. Houweling & J.G. Nienhuis.* EHS 2000. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/20 *Veldkamp, B., A. Keuren, J.G. Nienhuis & H. Houweling.* EHS 2001. Technische achtergronden bij de bestanden van de Ecologische Hoofdstructuur
- 01/21 *Koole, B., J. Luijt & M.J. Voskuilen.* Grondmarkt en grondgebruik. Een scenariostudie voor Natuurverkenning 2

2002

- 02/01 *Berg, A.E. van den, M.H.I. Bloemmen, T.A. de Boer & J. Roos-Klein Lankhorst.* De beleving van watertypen. Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'water' uit het BelevingsGIS
- 02/02 *Geertsema, W.* Het belang van groenblauwe dooradering voor natuur en landschap. Achtergronddocument Natuurbalans 2002
- 02/03 *Sanders, M.E.* Beleidsevaluatie Agrarisch Natuurbeheer. Voortgang, knelpunten en effectiviteit
- 02/04 *Opdam, P.F.M.* Natuurbeleid, biodiversiteit en EHS: doen we het wel goed?
- 02/05 *Veer, M. & M. van Middelkoop.* Mensen en de natuur; recreatief gebruik van natuur en landschap
- 02/06 *Kuindersma, W., H.M.P. Capelle, R.C. van Apeldoorn & W.W. Buunk.* Bescherming natuurgebieden en soorten in Nederland vanaf 2002
- 02/07 *Sival, F.P., A. van Hinsberg, P.C. Jansen, D.J. van de Hoek & M. Esbroek.* Overlevingsplan Bos en Natuur. Achtergronddocument bij Natuurbalans 2001
- 02/08 *Roos-Klein Lankhorst, J., A.E. Buijs, A.E. van den Berg, M.H.I. Bloemmen, S. de Vries, C. Schuiling & A.J. Griffioen.* BelevingsGIS versie februari 2002. Hoofdttekst (met bijlagen op CD-rom)
- 02/09 *Oostenbrugge, R. van, E.A. van der Grift, B.S.J. Nijhof, P.F.M. Opdam & M.J.S.M. Reijnen (red).* Levensvatbaarheid populaties. Achtergronddocument bij de Natuurbalans 2002
- 02/10 *Koomen, A.J.M. & T. Wejschede.* Evaluatie landschapsbeleid voor de Natuurbalans 2002. De betekenis van SGR2 voor de bescherming van landschappen en de stand van zaken in de WCL-gebieden, Belvedere/Unesco-gebieden en bij de Proeftuinen
- 02/11 *Balduik, C.A., H. Leneman & E. Gerritsen.* Natuurbeleid en verbreding. Achtergrond en opgaven
- 02/12 *Bloemmen, M.H.I., A.E. Buijs & S. de Vries.* De beleving van reliëf; Literatuuroverzicht en validatie van de indicator 'reliëf' uit het belevingsGIS
- 02/13 *Beintema, A.J.* De rol van Nederlands beleid in de internationale bescherming van trekkende watervogels
- 02/14 *Reijnen, M.J.S.M., J.T.R. Kalkhoven & J. Dirksen.* Graadmeter doelrealisatie EHS. Verkenning van praktisch toepasbare opties.
- 02/15 *Willemen, J.P.M. & A.M. Schmidt.* Kernbestanden Natuurplanbureau. Overzicht van ruimtelijke gegevensbestanden geïnventariseerd voor het Natuurplanbureau
- 02/16 *Koomen, A.J.M.* Verkenning van de samenhang tussen aardkunde en historische geografie. Een verkenning op basis van de landelijke digitale bestanden AKIS en HISTLAND

2003

- 03/01 *Winsum-Westra, M. van, m.m.v. A.E. van den Berg, A.E. Buijs & en J. Vreke* Meetproblematiek natuurhouding. Problemen bij en suggesties voor het meten van de natuurhouding van actoren
- 03/02 *Balduik, C.* Bestuurlijke trends. Beleidsdocumentanalyse naar veranderingen in percepties over sturing bij het Ministerie van LNV

- 03/03 *Klostermann, J.E.M.* Bestuurlijke evaluatie van beleid voor zoet-zout overgangen. Achtergronddocument Natuurbalans 2003
- 03/04 *Leneman, H.* Natuurkosten; Verslag van werkzaamheden maart tot juli 2003
- 03/05 *Schmidt, A.M., L. Kooistra, J.G. Nienhuis en O. Knol.* Duurzame Informatievoorziening Natuurplanbureau; Stand van zaken januari 2003
- 03/06 *Spijker, J.J., M.J. Strookman, E.A. de Vries & H.C.J. Vrolijk.* Stedelijk groen onder de loep. Verkenning naar de mogelijkheden van de Databank Gemeentelijk Groenbeheer als informatiebron voor het Milieu- en Natuurplanbureau
- 03/07 *Balduik, C.* 'De Betrouwbare Overheid'; Maatschappelijk vertrouwen in de overheid
- 03/08 *Luttik, J., B. van der Ploeg, J. van den Berg, M.J.S.M. Reijnen & M.E. Sanders.* Landbouw Natuurlijk; over het meten van natuurkwaliteit in agrarisch gebied
- 03/09 *Beek, A.J.C.M. van, J.T. Kalkhoven, G. Mighels, A.J. Visser & C. Wierda.* Koppelingen tussen landbouw & natuur; een scenariostudie naar de interacties tussen landbouw en natuur bij ontwikkelingen op basis van Business as Usual in 2030
- 03/10 *Kirsten, U., M.J.S.M. Reijnen, J. Vreke & R.J.H.G. Henkens* Mobiliteit en effecten op natuur
- 03/11 *Vreke, J. (red), R.C. van Apeldoorn, T.C. Klok, C.D.M. Steuten, F.R. Veeneklaas* Economische KoSTen en Ecologisch Resultaat (EKSTER); Verslag van werkzaamheden juni 2002 – juni 2003
- 03/12 *Jókövi, E.M. & J. Luttik* Rood en groen; Het combineren van verstedelijking en natuur in de praktijk
- 03/13 *Gijzen, J.J.C., R.I. van Dam & A.H. Prins.* Natuurcompensatie; Hoe werkt het in de praktijk?
- 03/14 *Broekmeyer, M.E.A., F.G.W.A. Ottburg & F.H. Kistenkas.* Flora- en faunawet; Toepassing van artikel 75 in de praktijk
- 03/15 *Luijt, J., J.W. Kuhlman & J. Pilkes.* Agrarische grondprijzen onder stedelijke druk; stedelijke optiewaarde en agrarische gebruikswaarde afhankelijk van ligging
- 03/16 *Sanders, M.E., H. van Blitterswijk, H.F. Huiskes, M.N. van Wijk & A. Blankena.* Beleidsevaluatie agrarisch en particulier natuurbeheer voor de Natuurbalans 2003; waarin: particulieren in samenwerkingsverbanden met terreinbeherende organisaties
- 03/17 *Jellema, A & S. de Vries* Towards an indicator for recreational use of nature: modelling car-born visits to forests and nature areas (FORVISITS)
- 03/18 *Vries, S. de, M. Hoogerwerf & W.J. de Regt.* Beschrijving van en gevoeligheidsanalyses voor het recreatiemodel AVANAR; de bruikbaarheid van het model Afstemming Vraag Aanbod Natuur Als Recreatieruimte (AVANAR) als instrument voor MNP-doeleinden
- 03/19 *Sollart, K.M. m.m.v. M.A.G. Hinssen* Draaiboek Natuurbalans
- 03/20 *Verweij, P.J.F.M. & L. Kooistra.* Advies vervanging EIONet door webfolders
- 03/21 *Reijnen, M.J.S.M.* Evaluatie doelrealisatie EHS met de graadmeter Natuurwaarde. Voortgangsrapportage 2003
- 03/22 *Koomen, A. & T. Weijsschede.* Landschap en landschapsbeleid voor de Natuurbalans 2003
- 03/23 *Leneman, H., A. Gaaff & J.A. Boone.* Natuurkosten; Verslag van werkzaamheden juli tot december 2003